

(IP-2022-10)

IZ RATA U MIR: HRVATSKI BRANITELJI U TRANZICIJI

From War to Peace: Croatian War Veterans in Transition

CRO VETERANS

Ispitanik: D. H. (ratni pripadnik rezervnog sastava MUP-a i 112. brigade HV)

Vrijeme intervjuja: 20. veljače 2024.

Mjesto intervjuja: Zagreb

Intervju vodio: Tomislav Šulj

Trajanje intervjuja: 2 sata i 23 minute

Transkript: Ivan Kršek, Tomislav Šulj

Danas je 20. veljače 2024., razgovaram sa D. H. -om, ratnim veteranom, povodom projekta „Iz rata u mir – hrvatski branitelji u tranziciji“. Kratko ćemo o ratu jer, kao što smo rekli, fokus je više na te poslijeratnoj tranziciji. Kako si doživljavao Jugoslaviju, posebno u zadnjem razdoblju njezinog postojanja? I zbog čega je po tebi izbio rat u Hrvatskoj i jel' se mogao izbjeći?

Hm, ne, nije se mogao izbjeći. Rat je izbio zbog velikosrpske ideje, njihove težnje za otimanjem prostora. Mislim, nema tu nikakvih dogovora, to je bila čista želja za širenjem ili, kako oni kažu, „vekovna čežnja“ jednog naroda da živi u jednoj zemlji. I to je to. Tada je to bio razlog, a i budući rat će biti iz istog razloga, ako dođe do njega, a naravno, nadamo se da neće.

To će biti jedno od pitanja za kraj intervjuja. Koliko si imao godina i čime si se bavio kad si se uključio u Hrvatsku vojsku? I što te je zapravo motiviralo da tako postupiš?

Imao sam 21-22 godine. Što me je motivirao?...(razmišlja o brojnim motivima, traži odgovor)...

Čime si se tada bavio?

U tom trenutku sam radio kao sezonski radnik u Ljubljani. I to sam radio već duži niz godina. Još od prvog razreda srednje škole ja bih svaku sezonu radio u Ljubljani. Tako sam radio i tu sezonu...Znači, ja sam vojni rok u JNA služio u Beogradu. Bio sam pripadnik 1. motorizirane, „Udarne“ brigade JNA. Bilo je to 1989. godine. I već tada su se po Beogradu nosile šajkače i kokarde. Zapravo, 1990. godine, to je bio pravi početak. I tad su već počele političke promjene. Ja se sjećam da sam imao Glasnik HDZ-a u kasarni JNA jer donio sam ga iz Zagreba. Mi smo to čitali. Doduše, prije toga je još bio referendum, potpisivanje peticije za povratak spomenika bana Jelačića na glavni trg. Znam, sjećam se da sam to popisao. Tako je ispalo da sam tijekom toga postao i član HSLS-a. Hoću reći, da sam se pokušao i jesam se uključio u HDZ-u i na lokalnom nivou. Zanimalo me, želio sam i nadao sam se da će Hrvatska postići samostalnost. Znam, sjećam se da sam 1990. godine upisao Fakultet političkih znanosti i da sam tamo u rubriku državljanstvo upisao „Hrvat“... To neko hrvatstvo je živjelo u meni i bilo je logično da kad dođe na red da ga i pokažem. Prvo politički, a onda u nekom trenutku sam shvatio da je došlo novo vrijeme. Sjećam se, znam da sam vratio iskaznicu stranke i rekao je da je taj dio iza mene i da je došlo neko novo vrijeme.

Znači domoljublje te motiviralo da postaneš vojnik?

Da, da. Ne baš u punom smislu želja da postanem vojnik...Motiviralo me to da idem braniti Hrvatsku...(preciznije objašnjava)...

Kako su obitelj i bližnji reagirali na tvoju odluku o odlasku, odnosno o pristupanju neakvim oružanim postrojbama?

Obitelj, znači to je majka i mlađi brat. Vjerojatno im to nije previše dobro sjelo. No ne bih rekao da sam u tom trenutku imao nešto prejak ili preintenzivan obiteljski odnos. Odrastao sam bez oca. Majka je bila sama, samohrana jer otac je preminuo vrlo rano. Od njega sam naslijedio jedan štit, on ga je sam napravio. Na njemu je stiliziran hrvatski grb s helebardom i kopljem. Eto, to je bio neki znak hrvatstva u našoj kući, koji je uvijek stajao. Tako sam bio odgajan. I otac je bio Dinamovac, a Dinamo u sebi nosi tu hrvatsku crtu. Vjerojatno je nose i neki drugi klubovi, više ili manje, ali Dinamo je uvijek bio hrvatski klub. I kao navijač Dinama ti si se na neki način iskazivao kao Hrvat. Dakle, to je to neko hrvatsko bilo koje je postojalo u meni i u obitelji...A odlazak u rat? Možda sam tada bio malo razočaran jer smo svi gledali što se zbiva

i što dolazi i svi su govorili: „Idemo!“ A onda kada je došao taj trenutak, onda se pokazalo da nije mali broj onih koji kažu: „Ne idemo“. Imali su neke obaveze, neke važne situacije...(ironizira alibije onih koji se nisu odazvali u obranu domovine)... Nije bio njihov trenutak. Možda sam bio malo razočaran reakcijom nekih pojedinaca. No tada sam našao neke druge iz kvarta dečke koje smo znali i zajedno smo otišli na ratište. Ja sam gradsko dijete, to je razlika od nekog sela gdje te stvari nisu bile toliko potencirane. Ovdje je bio neki naboj, jer bilo je tu Hrvata i Srba. Možda se to može smatrati kao neki naboj, tenzije. I bila je tenzija jugoslavenstva i onih oficira koji su živjeli u Trnju po oficirskim stanovima spram nas iz radničke klase, koji smo živjeli u malim kućicama.

Molim te da kronološki opišeš svoj ratni put; vrijeme i postrojbe u kojima si ratovao, da nekako kronološki to malo složiš od početka.

Ako gledamo priču u punini, onda imamo tamo još formiranje „Trojki“ kroz HDZ. Znači, to su prve dragovoljačke postrojbe, samo nenaoružane. To su ljudi, domoljubi spremni da budu od pomoći ako nečega bude. Potom se to transformiralo u Narodnu zaštitu. Znači, to su sve moje postrojbe, a riječ je o 9. mjesecu 1991. godine. Tada ja tražim gdje bih dalje išao, a ispalo je da su mlađi dečki iz kvarta saznali da, kako smo mi iz Martinovke gdje je bio smješten Republički MUP, saznali su da će se okupiti neka ekipa koja ide za Gospić. Mi se tu pojavljujemo, a ispalo je da je tamo i Tomislav Merćep, sa Ličanima, koji skuplja ekipu koja će ići za Gospić. I tako, mi se javljamo, priključujemo se toj postrojbi. I, znači, odlazimo 10. 9. za Gospić. Tamo smo bili jedno kratko vrijeme. Nakon toga dolazi moje prvo skidanje iz vojske, odmah. To je bilo zbog jedne situacije koja je, onako, bila pogubna, gdje sam se ja osjećao nekako odgovorno kao najstariji od tih četiri dečka koja su bila. Ja sam rekao: „Ovo je pogubno. Neću ići u tu akciju.“ Mi smo potpuno slobodno tada napustili postrojbu. No već drugi dan, čim smo došli doma, mi smo shvatili da to nema smisla što smo kući otišli jer postavilo se pitanje kuda i kako dalje otići na bojište? Ispalo je da se ta naša ekipa vratila uskoro za Zagreb i onda smo otišli za Pakračku poljanu, opet sa istom postrojbom. Tamo sam bio negdje do kraja 10. mjeseca 1991. Potom se samoinicijativno vraćam u Gospić, kod zapovjednika koji je ostao u Gospiću i u Gospiću sam bio aktivan do 3. mjeseca 1992. godine...Onda prelazim u Zadar. To je opet dio nekog mog karaktera ili mog duha koji me tjerao da nekako idem dalje. Znači, prelazim u Zadar. Tamo je bila ekipa Zagrepčana koji su prije toga bili u Sunji. Oni su bili svojom voljom poslani na zadarsku bojišnicu, a ja sam im priključen 1992., u 3. mjesecu. Tamo sam bio do 7. mjeseca 1992. godine. Onda ide prva velika demobilizacija ili što je bilo već. Vraćam se u Zagreb, radim. Tada se, početkom 1993. događa operacija „Maslenica“. S obzirom da smo mi bili na tom

području odmah, drugi dan po početku sukoba mi se svi čujemo telefonski, nas 18, koji se opet želimo vratiti dolje. Kontaktira se Ministarstvo obrane. Ministarstvo nas mobilizira po brzom postupku. Štoviše, dali su nam nekog operativca i mini-bus. I voze nas u Zadar. I mi dolazimo u Zadar. Znači govorimo o 1993. godini. I ostajemo u Starigradu.

U kojem mjesecu se to zbiva, oprosti?

Mi smo već 18.2. u Starigradu. Tamo smo bili aktivni na relaciji: Velebit – Bobija...(pokušava se sjetiti toponima)...Ne mogu se sad sjetiti imena tog zaseoka, mada danas kad autoputom prolazim, znam da postoji odmorište toga imena. Nevjerojatna je činjenica da sam tamo ratovao, da je tada tamo bilo vrlo teško doći pješke, a danas autoputom prolazim tamo...(zadovoljno opisuje)...Zaseok je Marune, danas je to odmorište. To je jedan zaseok, koji je u ratu bio spaljen.

To je sve bilo u sklopu 112. brigade?

Da, to je sve u službi 112. brigade. Poslije se ispostavilo da je tada ustrojena još jedna zadarska postrojba razine brigade, no sad stvarno ne znam kako se zvala ta brigada...(riječ je o 7. domobranskoj pukovniji HV-a, op.a.)... Znači na zadarskoj bojišnici bio sam tijekom 1993., tamo negdje do 10. ili do 11. mjeseca, do zime. Onda je opet slijedilo „skidanje“. Potom 1994. godine kratko odlazim u 9. brigadu, u „Vukove“. Tada sam imao čin stožernog vodnika, a jedan od suboraca, kojeg sam kroz rat upoznao, bio je tada u 9. brigadi. I on mi kaže: „Pa, zašto ne dođeš?“ S obzirom da sam u Šibeniku prošao ABKO obuku, mislio sam da mogu biti ABKO, da to nije previše zahtjevno. Meni se učinilo da je to dobra ideja i odlazim u Gospić, odnosno odlazim u Rijeku na obuku...Ja sam tada živio s bakom jer baka je ostala živjeti na Trnju. Nekako sam bio s njom, živio s njom kad nisam bio na ratištu. Majka i brat živjeli su tada već u Sesvetama. No baka umire dok sam taman bio na odmoru. Ja se javljam zapovjedniku, to jest javljam se dežurnom vojarne. Šaljem telegram i javljam da imam smrtni slučaj u obitelji, da moram pokopati baku pa kad ju pokopam, ja se vraćam. No po povratku zapovjednik, kojeg od ranije znam iz Zadra, koji zna gdje sam sve bio i u kojoj sam postrojbi bio, on me poziva na red i kaže da se ne ponašam u duhu profesionalizma. Ja sam tada reagirao: „OK, onda odoh u amatere!“ Okrenem se, odem i time je završilo moje profesionalno vojevanje. Vraćam se u Zagreb i radim povremeno sezonske poslove. Život se malo mijenja, naravno, jer to je vrijeme promjena krajem rata. I u jednom trenutku, ja se budim u centru Zagreba. Gledam na televiziji kako negdje padaju granate, kako gori auto. Na televiziji se priča da se to zbilo u centru Zagreba, a ja spavam u centru Zagreba. Znači, događa se napad na Zagreb, raketiranje Zagreba u 5. mjesecu 1995. godine. Ja se isti trenutak odlučim da se moram vratiti. Nekako osjećam da je to

play-off, da je to sad finale, da će se dogoditi kraj rata. I samo dođem doma, pozdravim se, uzmem stvari i odem za Zadar. Javim se u brigadu: „Evo, ja sam tu.“ Malo im je bilo čudno, a onda kad su pogledali papire, shvatili su da već bio u toj brigadi. I tada odlazim u novi rat, ratujem sa 112. brigadom sve do 30. 1. 1996., a tada mi kažu da je moj rat završio. Tada se skidam konačno i to je bio kraj. Znači, bio sam u vojsci negdje od 90.' do 96.' ali s pauzama. Imam negdje oko tri i pol godine ratnog staža.

Šteta što smo tako brzo preletjeli rat, ali je takav je koncept intervjua. Znači, sad me zanima osobni dio. Kako si se ti osjećao tijekom prvih iskustava ili opasnosti na bojišnici? I naravno, jesi li osjećao strah?

Pa dobro, da. Mislim, strah je, mislim, normalno da je strah prisutan. Mislim, strah je dobar zbog opreznosti, ali ako te strah blokira, onda ne možemo govoriti o nekakvoj pozitivnoj strani straha. No, jest, osjećam strah, i sad se preplašim neke stvari u životu, ali nadvladaš strah i ideš dalje.

Koji su tvoji prvi osjećaji, uspomene sa same bojišnice?

Teško je danas o tome pričati...(smijeh)... Dobro, znači, osjećaj motiviranosti, ta jedna spremnost. Teško se vratiti u taj osjećaj. Mi možemo sad razumski to sve gledati, ali stvarno ne znam kako bih to iz današnje perspektive objasnio. Znači, nelogično je da si ti jedan dan u Zagrebu, da ideš u disko, u „Kulušić“, da ideš na fešte i da drugu večer ležiš usred Gospića i da tuku po tebi cijelu noć. Mislim, ne znam, teško je to opisati. Kako bih to racionalno objasnio? Imaš neki motiv i to ti je ono, bitno. I imaš te dečke ono, oko sebe. Znači, to često ponavljam. Znači, jedna noć je bila dovoljna tog vatrenog krštenja. Znači, mi smo promijenili naš izgled u jednoj noći. Znači, ta lica su se promijenila. Znači, to je realnost tog iskustva.

Jesi li bio ranjen tijekom rata?

Ne. Bogu hvala.

Jesi li u ratu bio izložen opasnim ili pogibelnim situacijama? I, što si osjećao u takvim situacijama?

Jesam, bio sam izložen, kako na liniji kako u nekim zadacima, izviđanjima, ne znam točno kada sve i u kojim situacijama. Mada, mislim, ne trebaš biti čak ni na prvoj liniji da u ratu budeš izložen opasnosti. Bilo je dečki koji su ginuli u području koje nije bilo direktno zahvaćeno borbama. Mislim, bila je situacija gdje su dečki vozili kamion i na Velebitu ih je tenk skužio i pogodio im je vozilo. Znači, rekli bi da to nije bila u tom trenutku pogibeljna situacija, ali

zapravo je bila. Zapravo, sam boravak na Velebitu bio je vrlo pogibeljan jer gore ne prijete samo opasnost od direktnih pogodaka granata, nego i od rikošeta, od zmija, i tako dalje... Ne znam što bih točno odgovorio na pitanje jer da čovjek razmišlja racionalno što mu se sve može dogoditi u ratu, onda vjerojatno nikada nitko ne bi ni izašao iz dnevnog boravka...

Tvoji odgovori me jako zadovoljavaju, upravo su u duhu ovog projekta. Kako si suočavao s pogibijama suboraca, odnosno jesu li teška ranjavanja i pogibije suboraca utjecali na tvoj pristup ratovanju i obnašanju vojnih dužnosti?

Znači, doživio sam neke, recimo tako, dvije-tri situacije mučne smrti. Jedan suborac poginuo je. Pokušao sam ga izvući, ali nisam uspio, bio je to pogodak u aortu. E sad, ta smrt, u tom trenutku, ona je bolna, ali ti si na nju spreman negdje duboko u sebi. Znači, ti si zahvalan za svaki dan kojeg živiš. Svaki dan ti je bolan. Ne znam, teško je iz perspektive mira i današnjeg života vratiti se u taj osjećaj i tu jednu spremnost. Znaš da je smrt tu i da je moguće doživjeti ju svaki trenutak. Da li je ugodno, da li ti je drago, ponavljam: nije. Ali tamo si na bojišnici svojom voljom. Ja sam bio dragovoljac cijeli rat. Ja mogu shvatiti drugačije osjećaje iz perspektive nekoga koji je bio mobiliziran, pa ga je to natjeralo da negdje bude aktivan na bojišnici. No ja sam išao svojom voljom, svuda. Dakle, ja se nemam na nešto žaliti ili nešto slično.

Znači, možemo li onda zaključiti da te teške situacije koje su se katkad događale ipak nisu utjecale na obnašanje vojnih dužnosti

Ne, ne, mislim da nisu. Recimo, bilo je jedno izvlačenje, okolnosti te situacije bile su kao u nekom „cool“ ratnom filmu, jer gledali smo oko nas kako se odbijaju meci. Znači, snajper je pogodio jednoga i potom je pokušao gađati nas dvojicu koji smo ga izvlačili. Meni je tek kasnije, možda nakon nekoliko sati, kasnije mi je to došlo do mozga, došao je jedan taj osjećaj, ha, možda strah. I bio sam neko vrijeme pod tim osjećajem, a onda opet to prođe i ideš, ideš, da ga nadvladaš.

Jesi li ti osobno doživio neku tešku traumu u ratu?

Ne znam...(razmišlja, prisjeća se)... Ne, ne, ne, mislim da nisam. Ne mogu to reći. Bogu hvala, ja nisam bio zarobljen pa da me neko mučio. Možda mogu govoriti o tome da su bila dva teška slučaja, jedan iz 91.', a drugi iz 95.' godine. Dakle, nije to bio neki traumatični intenzitet, a niti sam ja bio pripadnik nekih udarnih postrojbi.

Dobro, koje bi onda bilo neko tvoje najteže iskustvo tijekom rata?

Ne znam, meni rat nije bio teško iskustvo. Ja ga ne mogu tako definirati. To je moje životno iskustvo, koje je bilo stvarno bolno. Bilo je stvarno bolno za hrvatski narod i sve, ali da je meni osobno bilo bolno ili teško, nije. Meni je u ratu bilo dobro, kako god to grozno zvuči...(smijeh)...

Okej, koje ti je iskustvo ili događaj donio posebnu sreću ili radost tijekom rata?

Ha, sad, dobro...(prisjeća se)...Velika sreća bila je kada smo u Gospiću srušili avion. Znači, negdje ga na visini tučeš se i vidiš avion kako pada. I ti si sretan kao mala „mala beba“. Znači, najviše sreće bilo je u činjenici da je netko od nas srušio avion! Tog trenutka se sjećam po tome da je cijela linija bila vesela...(smijeh)...Naravno, naravno, osjećali smo veliku sreću kad smo čuli da je Knin oslobođen. To je uistinu bio poseban trenutak.

Sjećaš li se kakav je tada bio status branitelja u društvu i na ulici. I kako su se ljudi obraćali tada prema vama? Kako su vas doživljavali u ratu?

Imam dva različita sjećanja, svakako. Te 1991. društvo je gajilo poštovanje, sva vrata se otvaraju. A 1995. godine nas dio društva već počinje doživljavati kao kriminalce.

Znači, smatraš da je bilo određenih promjena u percepciji hrvatskog društva prema hrvatskom branitelju još tijekom Domovinskog rata?

Da apsolutno. Pa, znam po tome, recimo, kad bi se vraćao s terena, znali bi stopirati na cestama. Znači, te 1991. kamiondžija bi mijenjao svoju turu vožnje i vozio bi me kući. Znači, on ulazi u grad Zagreb, iako ne vozi u Zagreb i vozi me do mog kvarta...A već 1995. možeš dugo stajati na cesti, stopirati, a da ti nitko ne stane. To je jedan pokazatelj. No dalo bi se kroz proučavanje medija i ostalog sagledati što se po tom pitanju sve događalo i kako se percepcija promijenila.

Što su tebi značile oslobodilačke operacije hrvatskih snaga na kraju Domovinskog rata?

Mislim, pa to je finale, to je kraj rata, točka na i. To je to. Znao si da je to-to.

Osjećao si, znao si da je to-to?

Da, da, da!...(odlučno izgovara)...Kad sam se 1995. opet uključio, znao sam: „Sad je taj trenutak, sad je kraj.“ E sad, druga stvar, recimo jedan osjećaj. Znači, naša postrojba se vraća sa Južnog bojišta, iz Bosne i Hercegovine, kažu nam da odemo doma na sedam dana odmora. To je meni bilo nevjerojatno. Znači imaš kraj rata, imaš trenutak se događa velika akcija i usred toga dobiješ sedam dana odmora. Ne ide to tako. Zbog toga smo nas četvorica drugi dan sami

sjeli u auto i odvezli se tamo gdje su postrojbe. Dođeš tamo, hodaš, hodaš, hodaš, ali imaš osjećaj da se boriš protiv duhova, sve je prazno. Nije bilo nigdje nikoga.

U svakom slučaju, možemo konstatirati da je bila visoka, visoka motiviranost. E sad, dolazimo do kraja rata. Kako si ti zamišljao razvoj Hrvatske i Hrvatskih oružanih snaga nakon niza pobjedničkih operacija i okončanja Domovinskog rata?

Hm. Pa nisam razmišljao o razvoju Oružanih snaga jer nisam sebe nikad doživljavao kao vojnika, tako ni kao dio tog sustava u miru...

Ali sad govorimo o sustavu; o državi i o sustavu.

Dobro, da, zamišljao sam, moram priznati da sam ipak malo drugačije zamišljao Hrvatsku. No pitanje je u kojem kontekstu je ona mogla biti drugačija. Meni je drago da danas postoji sloboda, koliko god su te prevelike slobode bolne nekada, koliko god da se mi načitamo i nagledamo svačega. S jedne strane, drago mi je da postoji sloboda, da ljudi mogu reći svoje mišljenje. Nekad te slobode nije bilo. U stvari znao si što slijedi ako se previše „oslobodiš“. Ti si znao da ako ćeš pjevati „Ustani bane Jelačiću“ da ćeš poslije toga dobiti „po lampi“. No, danas vidimo da u slobodi ljudi mogu, drvlje i kamenje bacati i na Hrvatsku i na hrvatske simbole i na hrvatsko znakovlje. Ako žele mogu i pisati po zastavi i mogu to definirati kao umjetnički performans. I neka im bude umjetnički performans. Jer to je dio slobode, ne? A onda s druge strane, isto tako mi trebala sloboda rediti i za neke vrijednosti koje su možda meni bitnije ili nekim drugim ljudima. Znači neke tradicionalne vrijednosti, obiteljske vrijednosti, neke kršćanske vrijednosti koje ne možemo odvojiti od ovog društva. Evo, to mi fali! Drago mi je što smo dio Europe, Europske Unije, ona meni nije problem. Ja se sjećam da sam na studentskom indeksu 1990. zalijepio europsku zastavu sa hrvatskim grbom u sredini. Moja osobna težnja, kao i većine drugih, je bila da se vratimo tamo gdje i pripadamo. Mi jesmo dio Europe, bili smo to dugi niz godina i red je da budemo tamo. Ali to ne znači da moramo biti mali i poslušni, nego ravnopravni dio te europske priče... Da, nažalost, doba socijalizma nas je gušilo i ugušilo, puno je nekompetencije postojalo i puno nekompetencije preživjelo je i živi danas. Znači, postoje ljudi koji su na određenim pozicijama, gdje stvarno ne bi trebali biti. Možda jednog dana moj sin ili sin moga sina bude živio u uređenijoj državi, gdje će biti odgovorni ljudi na odgovornim mjestima, gdje će se odgovarati za propuste, gdje moja žena neće morati imati dvije potvrde da bi radila kao pomoćna dadilja u vrtiću, tako i potvrdu o nekažnjavanju dok istovremeno saborski zastupnik može biti kriminalac. Znači, to je rak- rana ovog društva. Problem kreće od glave. Ja nemam ništa protiv da se predsjednik i premijer glođu

i svađaju, ali ako to utječe na naše društvo, a utječe, onda to ne bi trebali raditi. Oprosti, vjerojatno sam izašao iz okvira intervju...

Ne, ne, pa o tome pričamo. Evo, prošlo je gotovo 30 godina od završetka oslobodilačkih operacija. Što je po tebi najviše pridonijelo hrvatskoj pobjedi u Domovinskom ratu?

Hm, pa dragi Bog. Znači, mi ničim nismo imali kapacitet da se obranimo u tom nametnutom ratu, bez obzira na spremnost i srčanost. Naravno, ovo je moje mišljenje. Bila je to 1991., situacija za koju neki kažu: „Sam Bog nas je spasio.“ Pa je, tako je. Recimo, jedan Zadar je bio pred padom u ruke JNA. No dogodilo se da je ostala samo jedna Zolja ili neki protuoklop da čovjek pogodi taj prvi tenk na samom ulasku u Zadar i da se ovi svi preplaše, okrenu i odustanu. Da nije strah zavladao mogli su osvojiti Zadar, a znamo što bi za Hrvatsku značio pad Zadra. Tako da ja mislim da je nama nadnaravna sila pomogla u borbi. Ja ne mogu to objasniti, ali po meni razlog je, uz ljudski doprinos, jedino Božja milost koja nam je tad dana... Druga stvar, mi nismo, ja nisam odgajan u mržnji prema drugome. Danas se u svojim aktivnostima često srećem sa strancima i dio smo svjetske organizacije i nekako u njima svima postoji ideja da Hrvati ne mogu funkcionirati sa Srbima, da gaje mržnju. A zapravo nije tako jer Hrvati žele živjeti u miru, žele poštovati druge oko sebe, ali žele biti svoji na svome. Naravno da onda ako netko ima pretenziju, pa bio to Srbin, Mađar, Talijan ili svejedno tko, ako želi uzeti dio hrvatske grude, da onda dolazi do aktivacije tog nekog urođenog gena za samoočuvanje. Taj gen urođen je i postoji još od „stoljeća sedmog“, dovoljno je sagledati hrvatsku povijest i povijest ratovanja. Hrvatska povijest je povijest ratovanja, ne? Mi ratujemo stalno. OK, postoje neki periodi kratkog mira, ali uvijek je netko htio ovaj komad zemlje jer je blagoslovljen, jer je, ono, Bogom nam dan komad. Kada dođu stranci svi se čude ljepotama naše zemlje, govore kako je tu lijepo. Dive se moru, dive se Plitvicama, dive se Slavoniji...

Postajem pomalo subjektivan u postavljanju pitanja, no ne mogu drugačije. Zanima me, smatraš li uistinu da tijek i završetak Domovinskog rata išao u korist hrvatske pobjede isključivo zbog te neke Božje milosti i pravde ili bi još tu možda dodao čimbenik domoljublja?

Pa apsolutno da je zaslužno domoljublje. Mislim, ono stalno postoji, tako da i dan-danas postoji jedna jezgra domoljubna. Znači, „Još Hrvatska nije propala dok mi živimo“, ovdje se godinama i godinama pjeva. E sad kako će ona biti uređena? U kojem će biti okruženju? Da li će ona opet izgubiti svoju samostalnost? Ako nastavimo ovim tempom, vjerojatno hoće. Zato što opet imamo garnituru...(suzdržava se izreći kritiku prema političarima koji vode državu)... Mislim,

to je ono povijesno bitno. Slabi ljudi stvaraju loša vremena. I mi trenutno imamo bezlične političke vođe. To nije samo u Hrvatskoj, nego i u cijeloj Europi. To su bezlični birokrati koji nemaju iza sebe ni vizije, ni ništa. Znači, jedan Franjo Tuđman bio je čovjek – vizionar. Mogu danas drvlje i kamenje bacati na njega, ali nemaju ni „Z“ od onoga što je on imao. On je znao okupiti ljude oko sebe, povezati, da stvarno postoji jedno zajedništvo. Mislim, kapa mu do poda. Kapa do poda! Znači, 1993. godina, mi smo na bojišnici Velebita, a tamo se postavljaju temelji za kopanje tunela Sveti Rok. Znači, počinju radovi na tunelu Sveti Rok. Kuda vodi Sveti Rok? Na drugu stranu planine Velebit. Tko je na drugoj strani? Druga strana je okupirana i tamo je Srpska vojska Krajine u tom trenutku. Ti moraš biti debeli vizionar da ideš raditi tako nešto prema negdje gdje ne znaš što će biti s druge strane. Tako da...

Snašao si se kao riba u ovom intervju. Upravo si odgovorio na sljedeće pitanje. No, osim Franje Tuđmana, možeš li istaknuti još možda kakvu osobu vojne ili političke pozadine za koju smatraš da je najzaslužnijim za uspjeh u Domovinskom ratu?

Neću nikoga posebno izdvojiti. Znači, neka to ostane samo na Franji. Naravno da je tu bilo dečki koji su došli i do čina generala. Naravno da je tu bilo jako zaslužnih pojedinaca. No tu je bilo i puno malih, bezimenih ljudi koji su u određenom trenutku napravili nešto. Osim vojske, tu imamo i policiju, tu imamo i činovnike u policiji. Tu imamo i ljude iz logistike, ne znam, svega ima u tih pola milijuna branitelja... Nažalost, to je možda nešto što nisam spomenuo, ali i danas postoji određeni, odnosno velik broj ljudi koji se nisu pomirili s hrvatskom realnošću. Znači, postoji ta ideja jugoslavenstva, koja je i potekla od Hrvata, ja mislim. I dan danas to stoji i činjenica je da mi smo okruženi ljudima koji nisu se pomirili sa hrvatskom samostalnošću. Ja ponavljam, opet, u slobodi i demokraciji i takvi ljudi imaju pravo na svoje mišljenje, ali da li oni možda danas prevladavaju u određenim krugovima, da li uspijevaju nametnuti neke svoje istine, koje nisu javno rečene, ali se po njihovom djelovanje sve može lako iščitati? I sad sam možda otišao opet u mislima predaleko...(shvatio je da su misli skrenule s teme)... Pitanje je bilo da li bih nekoga istaknuo. Ne, kao pojedinca neću više nikog istaknuti, ali bilo je tu političara, ne znam, Dražen Budiša, Vlado Gotovac, koji su bili ljudi drugačijih profila, a koji su važni za Hrvatsku. Sjetimo se Gotovčevog govora ispred Komande JNA na Krešimirovom trgu, to je bio nevjerojatan govor. Potom, Franjo Kuharić, njegova propovijed u 8. mjesecu. Znači, to su sve veliki ljudi koji su se kroz teška vremena isticali. Mi sad nemamo, u ovom trenutku mi nemamo velikih ljudi. Ja ne vidim u Hrvatskoj nikoga za koga bih mogao reći: „Evo, ta osoba je stvarno državnik“, ne vidim nikoga tko bi imao viziju za državu, tko bi imao viziju za narod. Žao mi je, ali ja vidim samo birokrate.

Zanima me, koje je tvoje mišljenje o ulozi Franje Kuharića i Katoličke crkve, Vatikana u Domovinskom ratu?

Pa mislim da je crkva svakako bila taj organizam koji je pronosio i čuvao jednu ne samo pobožnost, nego i taj nacionalni bitak jer on je na neki način neodvojiv. Ja sam katolik, ali to nema nikakve veze. Znači, Katolička crkva je važna. Opet, naglašavam Franju Kuharića. Njegova poruka iz 8. mjeseca 1991. glasi: „Ako neprijatelj zapali tvoju kuću, ja neću njegovu. Ako neprijatelj ubije tvog brata, ja neću njegovog.“ Znači ta jedna, poruka Evanđelja koju je on slao kao moralna vertikala u tom trenutku je nevjerovatno važna i mislim da je to razlog zašto je Bog blagonaklono gledao na tadašnju hrvatsku situaciju. Naime, s druge strane, a i dan danas je tako, kod onih koji bi htjeli da ovo područje bude njihovo, njihove poruke su: „Osveta, krv, trenutak za naplatu, vrijeme da se izmire računi s 'krvnikom'“, Znači, oni nemaju poruku vjere nego poruku koja je stalno prožeta osvetom, mržnjom. S ove strane, Kuharićeva poruka, Gotovčeva poruka, one su vrlo, vrlo usklađene. Jedna dolazi iz svjetovnog konteksta, druga je iz vjerničkog konteksta, ali su u biti jednake.

Došli smo tematski do kraja rata. Jesi li ti tijekom rata razmišljao o nastavku vojne karijere ili si razmišljao o povratku u civilni život kada se rat završi?

O nastavku vojne karijere nisam razmišljao, da bih možda mogao ostati u vojsci. No došli su mi i rekli: „Sutra se skidaš.“ Ja sam rekao: „Sutra? Ne, danas!“ Tako da ne, nisam razmišljao o nastavku vojne karijere.

Znači, bila je to odluka donesena na temelju osjećaja?

U pravilu, da. Mislim, tako sam funkcionirao, neki bi rekli: kratkog fitilja...(smijeh)...

Kada si točno okončao vojnu karijeru?

To je bio 31. siječanj 1996. godine.

Što si osjećao zbog tog prijevremenog okončanja vojne službe?

Pa, osjećao sam prazninu...(razmišlja, traži riječi)...Da, bili su to „dani ponosa i slave“. No na kraju se to svede na nebitno. Mi smo na kraju čuvali nekakvu marinu koja je bila policijsko i vojno skladište. Znači, tu više nema nekakve draži, to je neka rutina, ne? Ali taj kraj je meni bio gorak. Osjećaš nekako kao da si odbačen u drugom gradu, sam. Ako sad gledam unazad, nemam neke lijepe osjećaje iz tih zadnjih dana ili trenutaka. To je bilo kao nekakvo trijeznjenje, pad,

gotovo je. I tada sam znao da je to – to, da nema više. Znači, kad sam se skinuo 1994. ili 1993. onda je znalo se da je rat još prisutan, tu je. Ali ovo je sad i gotovo je, nema više.

Kako je onda tekla ta tvoja prilagodba na civilni život nakon konačnog razvojačenja?

Uff... Ma ne znam...(traži pravi odgovor)... Čak i kad sam imao pauze kroz rat, ja sam radio po neakvim kafićima, konobario sam. Vratio sam se ja onda u „Ledo“, otkuda sam otišao. Kada sam odlazio šefica mi je rekla: „Nema problema, kad bude gotovo ti se vrati.“ I onda sam opet sezonski počeo raditi u „Ledu“. Ne znam kako to precizno opisati, osim kao povratak u neku normalu. Sad, da li je to normalna to je pitanje jer ti dok si u vojsci, pogotovo u ratu, tebe je baš briga za sve. Imaš sve što ti treba, sve je skuhan. Ja se ne sjećam da sam u ratu bio gladan. Znači, stvarno smo logistički bili pokriveni cijelo vrijeme. S druge strane, uvijek sam bio u nekim ekipama, pa smo bili i snalažljivi. Recimo, Igor Mirković nas je snimao na Velebitu. Mi smo ga ugostili u svojoj kući, i skuhali mu ručak i tako. On se čudio gdje je došao. Znači, ti imaš organizirani život, u kojem, doduše, postoji ta jedna stalna opasnost, ali to je tako. Znači, ovaj drugi dio, ti funkcioniraš najbolje što možeš, a unutar toga imaš određenu slobodu. E sad, uslijedio je povratak u civilni život, gotovo je, nema više toga. Htio bi osjetiti malo više poštovanja, htio bi da ljudi imaju neki respekt prema tebi, naravno ako si zaslužan za nešto, a znaš da si zaslužan za nečiju slobodu. U tom smislu ti ipak očekuješ možda jednu dozu poštovanja i fleksibilnosti, a pitanje je da li to nakon rata nađeš ili ne nađeš.

Kako je tvoja obitelj prihvatila tu situaciju da si se konačno razvojačio i kako je svakodnevica unutar obitelji, zapravo, funkcionirala poslije razvojačenja?

Pa ne, nije mi obiteljski život bio baš bajkovit... Bio sam dosta svojeglav, uživao sam u korištenju određenih opijata i nije mi baš bilo bajno. Ne znam, teško mi je, uopće mi je teško sad sagledati taj dio života.

To je kao neka praznina?

Pa dobro, da...(razmišlja)...Čudno je, i sjećam se, mislim da je to bilo 96.' godine. Bio je jedan veliki prosvjed organiziran na Trgu bana Jelačića. To nije bio prosvjed za „Stojedinicu“ već je to bilo za neka radnička prava, tako nešto. Nešto je bilo, no ja se ne mogu sjetiti što točno. Sjećam se da sam bio sa svojom ekipom, sjedili smo na klupici. To je bila ekipa iz Sesveta, većina nas je bila na ratištu. Ja im kažem: „Dečki, ajmo na prosvjed.“ „Ma, ne, što ćemo tamo?“ A dotad mi svaki dan komentiramo i govorimo: „Ovo nije dobro, ovo nije dobro.“ Znači, stalno postoji neka kritika, no kad dođe taj trenutak, kad imamo šansu izaći na prosvjed, onda na taj

prosvjed neće nitko ići. Otišao sam solo na prosvjed i tamo našem svoje ratne drugove iz 91.' godine...

Tu te moram zaustaviti jer i taj dio tematski ćemo kasnije obraditi. Ostanimo zasad uz okvire Upitnika. Kako su iskustva iz vojne službe utjecala tvoje osobne navike u civilnom ovom životu? Jesi li ti do danas zadržao te ili neke od tih navika?

Ne. Znači ja opet ponavljam. Ja nisam nikad bio čovjek predodređen za profesionalnu vojsku. Čak ni ovo što sam bio u „Vukovima“, nije to bilo to. Ne. Nije tamo bilo tog nekog drila kojeg su vjerojatno određene postrojbe prakticirale. Znači, ja sam bio „slobodan“...(smijeh)... Ja se sjećam da smo mi u 112. brigadi sašili kratke hlače. Bilo je ljeto, bilo je vruće. Jednom smo došli na postrojavanje u kratkim hlačama i to je bio veliki skandal, kako to vojska dolazi u kratkim hlačama. U normalnim vojskama nose kratke hlače jer je ljeto, no za naše nadobudne „sistemce“ to je bilo nezamislivo. Eto, mi smo bili tako, jedna neobična postrojba. Recimo, sami smo se snalazili za neka sponzorstva pa smo tako dobili čizme, pa potom jakne „spitfajerice“. Kada smo bili u Starigradu, sami smo si kuhali. Znači, ja bih otišao ujutro u kuhinju, uzeo bi za našu poslugu ono što nam pripada za taj dan. To bih donio u kuću, napunili smo frižider i špajzu namirnicama i mi smo sami sebi kuhali. Ne bih ja nazvao da je to bio klasični vojnički život

Što si radio nakon razvojačenja? Nekako mi kronološki opiši tvoje radne aktivnosti od razvojačenja pa do danas.

Znači, radio sam u „Ledu“. Pokušao sam biti obrtnik u jednu trenutku, čak sam dobio i onaj poticaj na kojeg su branitelji imali pravo. Tu sam kupio neke aparate, neke strojeve. Nisam u tome uspio, nisam preživio na tržištu. Obrt je zatvoren. Zapravo, ja sam tri puta otvarao obrt, ali ni treći put taj obrt nije zaživio. Znači, poslije rata sam završio i neke tečajeve...(prisjeća se)... Prvi je bio u „Ledu“, na to me „Ledo“ poslao. To nije bila neka velika profesionalna nadogradnja, ali osposobio sam se za vozača viličara. Tu sam već doživio neki taj odnos o kojem sam ti pričao. Znači, rukovodeća garnitura u „Ledu“ se promijenila i jedan dan došao je dopis da svi moraju ići na liječnički pregled. Na tom liječničkom meniju utvrde da nemam dubinski vid i zaključuje da je to – to, te mi drugi dan daju otkaz. Znači, prije toga je firma uložila u mene sredstva kroz taj tečaj. Godinama sam radio posao u „Ledu“, radio sam ga odgovorno. Nisam imao nikakvih problema zbog vida, ali zakon kaže da osoba koja nema dubinski vid ne može upravljati viličarom. Nažalost, osoba koja je radila u Kadrovskoj službi nije našla za shodno da kaže: „OK, možda ne možeš raditi tu, ali staviti ćemo te negdje drugdje, na neko

drugo radno mjesto.“ Tako da sam ja u jednom jedinom danu ostao bez dugogodišnjeg posla u „Ledu“. Osjećaj je bio vrlo loš, jer ja sam tamo radio godinama, mislim jedno 12 godina od prvog zaposlenja. I opet se ponovi slično kao i u vojsci, poslije rata. Samo ti kažu: „To je to.“ To je jedno odbacivanje. Tu čovjek osjeti da društvu i okolini fali možda malo poštovanja, nekog razumijevanja. Ali opet, ne želim da ispadne da se žalim. Ja stvarno nisam ratovao da bih imao neke beneficije. U konačnici, u vojsci dugo nije bilo ni plaća. Nama je prva plaća došla u 12. mjesecu 91.' godine. Nitko od nas nije ni razmišljao da će biti neka plaća u ratu...Nakon tog neugodnog iskustva proživljavam puno toga. Radim kod jednog privatnika, no on me prijavi da radim tek nakon godinu dana. Znači, godinu dana sam radio bez prijave. Takva su bila vremena poslije rata. Pa onda dolazi druga firma... I tako, do, negdje do 15 ili 16...(nije jasno što je htio reći)... Onda sam bio bez posla jedno vrijeme, ali sam radio u Udruzi. Danas kada na sve to gledam, ja uopće ne znam na koji način sam preživio to sve. Ne znam, svakako sam imao puno milosti i uz pomoć drugih ljudi...(prisjeća se teških ekonomskih vremena)...Znači, puno sam promijenio firmi. Ajde, ne tako puno; jednu, dvije, tri...(prisjeća se)...Znači, u četiri firme sam radio, ali to su opet bili samo kratki poslovi. U međuvremenu sam završio tečaj za računalnog operatera za grafičko oblikovanje, odnosno grafički dizajn, onda web dizajn, i to sam radio nešto. Time sam se bavio do onda kada sam završio školovanje za vođenje EU fondova i, evo, to sad i intenzivno radim. Znači, od 2018. imam prijavu i redovit posao...I teologiju sam u međuvremenu završio. To sam napravio za svoju dušu...(prisjetio se)...

Oprosti ako sam te prekinuo, a važan je podatak...

Pa je. To mi je bilo najteže razdoblje. Rodilo mi se tada dijete, a ja radim i još se školujem, ali to je bilo nešto za moju dušu.

Jesi li bio aktivan u kojoj braniteljskoj udruzi? Ako da, u kojoj mjeri i što su to obuhvaćale tvoje aktivnosti?

Ne, do osnivanja ove udruge nisam bio aktivan u udruzi. Naime, ja sam 1998. godine doživio taj jedan... Ne znam kako bi to nazvao, nešto kao vjersko prosvjetljenje, epifaniju ili tako nešto. Prihvatio sam kršćanstvo i Isusa Krista, kao svog Spasitelja. To je dosta promijenilo moj pogled na život i sam život. Ja sam tada jednostavno prestao koristiti određene opijate. S tim je ujedno došla i jedna druga promjena, jer ja sam se tada potpuno odmaknuo od vojničkih i braniteljskih tema. Okej, neko vrijeme sam se još družio sa svojim iz rata, ali onda mi je to postalo, moram to priznati, postalo je naporno. Uvijek bi se vrtjela ista priča. Uvijek bi se nekako sjetili tih

dana, zapalili bi džoint. No ja tada više nisam palio džoint, pa mi to ratno sjećanje nije baš bilo tako veselo kao što je bilo njima...(smijeh)...Tako da sam se ja postupno odmaknuo od cijele te priče. Uostalom, nekako je sama ideja Isusova: „Okreni drugi obraz“ i ona je puno više pacifistička nego što je militantna. Iako ona u sebi ima nevjerojatno militantni naboj, jer ti protivniku moraš okrenuti drugi obraz. Znači, ti moraš skupiti dosta snage i biti spreman prihvatiti taj „drugi obraz“. To nije poruka da treba pobjeći od sukoba nego da treba ostati uspravno i podnositi udarce. No ajde da sada ne idemo u dublje teološke misli... Ja sam se od toga svega odmaknuo do 2011. godine i jednog sprovoda. Bili smo jednom suborcima na sprovodu, ispratili smo ga, pokopali, i poslije na kavi, kad smo razgovarali o životu i o svemu, ti moji suborci ostali su začuđeni mojim pogledom na život, stavovima i svemu. Rekli su mi da bi bilo baš dobro kad bih mogao doći do njih pa popričati malo o stvarima i problemima vezano za brak i privatne situacije. I tu sam ja, te 2011. godine, shvatio da sam ja kroz Božju milost nekako uredio svoj život, ali pritom i da imam na neki način obavezu ili mogućnost podijeliti to sa svojim suborcima. I tu onda kreće ideja o osnivanju Udruge.

Pa, molim te, imenuj naziv te Udruge.

Aha, inicijalno je bila nazvana: Udruga branitelja, zajedno u ratu, zajedno u Kristu. Znači, htio sam da ona ima taj vjernički predznak. I ne samo predznak, nego da ona bude prožeta vjerom jer mislim da je vjera sastavni dio čovjekovog života. Vjera nije odvojena samo za nedjelju ujutro i za crkvu nego je ona svakodnevna. Znači, mi iz naših uvjerenja djelujemo. Kao kršćani mi bi trebali nasljedovati Krista jer to je sve povezano. To pak znači da bi mi svakodnevno trebali našim životom, na neki način, reflektirati samog Krista. Evo, to je bila ideja, rodila se želja pomoći ljudima, pogotovo onima koji vjeruju da prepoznaju tog pravog Krista, a ne nekog ovog plavog, „nordijskog“ Krista, s plavim očima, lijepo uređenog, nego onoga koji je ustvari podnio najveću žrtvu za nas. Iz toga se formira ideja stvaranja Udruge i tako Udruge kreće. Godine 2015. mi postajemo dio jedne svjetske organizacije. I tada, pošto je to u stvari organizacija kršćana-vojnika, ali sa puno manjim veteranima, onda im mi tu izlazimo u susret i radimo malu nadogradnju Udruge. I mijenjamo ime u: Udruga, Veterana, Vojnika i Domoljuba. A moto: „Zajedno u ratu, zajedno u Kristu“, ostaje naš moto. I dan danas se Udruga tako i zove: Udruga, Veterana, Vojnika i Domoljuba (UVVID). Novost u nazivu je da se otvaramo Domoljubima. Prije rata, naravno, mi smo svi bili Domoljubi. Nije bilo ni Veterana, ni Vojnika. Znači tako je i danas. Postoje ljudi koji su rođeni nakon rata, koji ne mogu biti, ni koji neće biti vojnici. Eto, tako da smo se otvorili baš prema svima, ali smo zadržali taj jedan kršćanski predznak. I to je samo naše.

Lijepo. Evo, nastavljamo o problematici rada Udruga i o vašim aktivnostima. Da li je Udruga kojoj pripadaš pomogla u rješavanju nekih tvojih ili problema tvojih suboraca ili u širem smislu problema ratnih veterana? Ako je, u kojoj mjeri, na koji način?

Udruga...(razmišlja)...Ako gledamo u širem, općem smislu, nije puno pomogla i ne može. Znači, mi smo mala udruga i nismo akteri koji bi mogli djelovati na donosioce odluka da ih donosie. Kada bi mogli, neke stvari bi već odavno mijenjali. Recimo, služio bi se vojni rok. Znači, meni je drago što se danas nagađa, da ćemo opet uskoro imati vojni rok. On je vrlo važan. On je važan za odgajanje mladih u tom jednom domoljubnom naboju. Ali, Udruga je pomogla pojedincima i pomaže i dalje. Znači, Udruga je sada potpisala svoj četvrti EU projekt socijalnog karaktera i socijalnog fonda, gdje zapošljavamo ljude koji pomažu drugima. Naš prvi projekt je bio „Briga za branitelje“, u kojem smo zaposlili četiri muške osobe da pomažu 33 ili, mislim, čak 35 hrvatskih branitelja. Radili smo neke programe kroz pomaganje poslije razornog potresa pa smo osigurali ogrjev, što je nekima bilo nevjerojatno. Pomažemo pojedinačno. Kao Udruga smo kupili jedan medicinski krevet, dajemo ga po potrebi osobama koje su u potrebi. Tako da pokušavamo pomoći. Mi smo mala Udruga i ne možemo globalno djelovati, ali lokalno i pojedinačno – da. Pomažemo koliko je to u našoj moći.

Dobro, ovdje iskačem iz svoje čahure profesionalnosti. Mislim da ste dosta pomogli i da si dao previše skroman odgovor...Evo, dijelom si već dao odgovor na moje sljedeće pitanje. Možeš ga sad malo i proširiti. Znači, bavi li se tvoja Udruga kakvim drugim oblicima humanitarne pomoći, osim one koja obuhvaća pomoć pripadnicima određene postrojbe ili općenito braniteljima?

Da, da. Znači, mi smo po vokaciji Udruga koja se ne bavi samo sobom. Iako su brojne Udruge osnovane s ciljem interesa samih članova Udruge, što je logično, mi nismo taj profil udruge. I kad ljudi pitaju da li mogu biti članovi ove Udruge i što to ima za njih, oni sami sebe u stvari isključuju iz članstva jer nema ništa za njih. Znači, mi nismo Udruga koja se bavi samim sobom nego Udruga koja želi pomoći ljudima. Da, evo, prošle godine smo imali registriranu humanitarnu akciju gdje smo prikupljali financijsku pomoć za ugradnju dizala za teško pokretnu osobu, koja nema veze s braniteljima. To je ženska osoba koja radi u referadi na jednom zagrebačkom fakultetu. Znači, ako su oni prepoznali nas kao udruhu koja želi i pomaže ljudima, mi smo to, onako, drage volje odradili.

Da li je rad Udruge kojoj pripadaš, odnosno, u ovom slučaju koju vodiš, ispunio tvoja očekivanja?

Uh. I da i ne...(razmišlja)... Naime, volio bih da imamo određeni kapacitet da možemo aktivnije djelovati na određenu problematiku u društvu. Volio bih da taj naš glas bude konkretniji. Recimo, postoje udruge koje, eto, imaju puno lakši pristup medijima, puno lakše komuniciraju i puno su bolje prihvaćene. Eto, volio bih da je drugačije, ali ne zbog nas samih, nego zbog tih nekih vrijednosti za koje se mi zalažemo. Evo, opet ću spomenuti taj vojni rok. Nama je super da se vraća vojni rok i treba ga vratiti. E sad, zašto se on vraća? Po meni, ovo što se navodi, to nije dobar razlog, ne znam. Ako je to samo kao neka reakcija na neki podražaj, to onda nema smisla. Znači, nama treba nešto što će stvarati, a ne nešto što će reagirati. Evo, sad je kriza u Europi, pa ajmo vratiti vojni rok.

Dobro, tvoj odgovor daje odgovor na neka druga pitanja. Mene zanima tvoj osobni stav prema radu Tvoje udruge. Jesi li ti zadovoljan radom svoje udruge?

Ja mislim da mi radimo koliko možemo. E sad, da li ima prostora za još? Ma ima, ima, ima! Evo, od nas sedamdesetak, koliko nas ima članova, dvadesetak je tu stvarno aktivnih. Pedesetak ljudi je tu, ali ih u stvarnosti i nema. Nekad si mislim: „E, da nas je danas malo više, mogli bi i više napraviti.“, no pitanje je koliko. Imamo ostvarena četiri provedena EU projekta, četiri snimljena dokumentarna filma, veliki broj manjih projekata koje smo proveli. Imamo niz sportskih aktivnosti koje organiziramo; šahovske turnire, humanitarne akcije. Imamo karitativni dućan kojeg vodimo u Zagrebu. Iza nas je realiziranih devet godina Međunarodne konferencije koju organiziramo. Znači, ima stvari koje smo napravili i ja nemam pravo reći da to nije nešto značajno.

Slažem se...Načeo si naredno pitanje. Koji je tvoj stav prema činjenici da u Hrvatskoj djeluje više tisuća braniteljskih udruga.

Demokracija je. One su legitimne. Da li bi trebali možda postojati određeni uvjeti koji bi zadovoljavale udruge na način funkcionalnosti? Možda. Onda ne bi imali taj problem ni toliki broj udruga. Da li bi možda mogli imati neki drugi ustrojstveni oblik koji nije udruga? Možda bi mogli, pa bi i to pomoglo. Teško je reći...(traži pravi odgovor)... Ne treba nam SUBNOR. To je opet socijalizam. Toliko socijalizma u nama još ima, toliko da mnogi razmišljaju: „Država će riješiti.“ Pa to je i ideja SUBNOR-a, odnosno jedne glavne, krovne Udruge koje će onda djelovati. Zašto!? Ja ni ne želim djelovati s nekim udrugama. Ne želim! Ja ne želim biti prijatelj s nekim ljudima. Ne trebam to. Ja imam krug ljudi s kojima djelujem, funkcioniram i to je u redu. Ja poštujem te druge, ali ne moram biti prijatelj sa svakim. I ja ne želim da naša udruga bude dio nečeg i nekoga sistema s kojima se onda na kraju neću slagati...(želi reći da se ne

slaže s idejom jedne krovne organizacije, koja bi ekskluzivno okupljala sve veterane)... Znači, postoje određene udruge koje su povlaštene. Možda ja nemam pravo to reći, ali ja ne znam koja je funkcionalnost Generalskog zbora!

Ovo je moj prvi intervju ovog projekta i odmah je vrlo neobičan intervju. Zapravo si već drugi ili treći put krenuo odgovarati na moje sljedeće pitanje...(smijemo se)...Dakle, što misliš o djelovanju Generalskog zbora i je li po tebi ispunio svoju svrhu i u kojoj mjeri?

Ja ne znam pravi odgovor. Svrha Generalskog zbora je da funkcionira sam za sebe. Evo, teško mi je to reći jer to su generali. Ja mislim da imamo previše generala, da smo ih kroz rat previše dobili. Postoje određeni ljudi kojima treba skinuti kapu u ratu, poput, ne znam Bobetka ili Gotovine. Možda ću biti nekorektan prema nekima s ovim stavom, ali pitanje je da li Hrvatskoj vojsci treba toliko generala i Generalski zbor? I što onda radi taj Generalski zbor? Koja je njegova funkcija? Tko su ti generali? Da li bi za te generale itko sad išao stati i išao se za njih boriti? Možda bi to pitanje najbolje odgovorilo o njihovoj svrsi i o njihovom ugledu. Ja za nijednog od tih ne bih ništa išao dati. Meni su određeni od njih simpatici. Ja se mogu nasmijati na izjave određenih ljudi iz tog Generalskog zbora, ali ja uistinu uopće ne znam ni gdje su bili ni što su radili u ratu...Potreba za postojanjem Udrugom generala je legitimna. No da li oni trebaju primati i financijsku pomoć za to što rade, e to je nešto drugo. I što to, u konačnici, oni rade?

Znači, po tebi, Generalski zbor nije ispunio svoju svrhu.

Pa evo ni ja ne znam koja je svrha Generalskog zbora! Ne znam. Iz onoga što vidim iz medija, iz njihovih prepucavanja i raznih situacija, ja mislim da oni postoje sami zbog sebe, a to je vrlo žalosno. Vrlo žalosno...(razočarano zaključuje)... Znači, udruga koja u sebi sadržava generale. Znači, govorim o ljudima koji su vjerojatno svi danas umirovljeni i koji imaju pristojne mirovine. Vrlo vjerojatno im je Grad dao prostor, vjerojatno nisu sami mogli sebi naći prostor ako žele djelovati. To je vrlo žalosno. Evo, to je moje osobno iskustvo jer sam to čuo na svoje uši...(ne želi ulaziti u detalje onoga što je doživio)...

Evo dobro, sve je jasno. Odgovorio si...(pričamo o smislu ustrojavanja Generalskog zbora)...Ajmo mi dalje...

Pa, evo, mi smo mala udruga, ali djelujemo. Ja nisam nikad doživio dopis od Generalskog zbora da bi nas možda pitali da li da nam pomognu i da ih zanima da vide s čime se mi suočavamo. Mislim, mi provodimo EU projekte koji su okrenuti prema građanima. Pa možda bi bilo zgodno

onda ako su oni ti, koji su društveno značajni, da nas kontaktiraju, da vide da li nam mogu i kako mogu pomoći iz te pozicije. Nisam to doživio.

Što je za tebe značilo osnivanje Ministarstva branitelja i znaš li uopće kad je ono osnovano?

Ne znam kad je osnovano...Moje osobno mišljenje je da Ministarstvo branitelja ne treba biti samostalno, nego da bi branitelji trebali imati svoj ured pri Ministarstvu obrane. Znači, mi smo branili ovu zemlju i mislim da bi trebali trajno ostati u toj priči. Kao što aktivni vojnici idu u mirovinu, eto, tako su i branitelji završili u mirovini. Vojska, to bi sigurno po meni bilo bolje...(želi reći da bi bilo bolje rješenje da su ratni veterani ostali u sklopu skrbi Ministarstva obrane RH)... Tada bi osjećali još jednu dozu pripadnosti. Ne bi bili ovoliko politizirani. Ja bih bio sretniji da smo pod Ministarstvom obrane, ali neka bude i državni tajnik za branitelje sa svim kompetencijama, da se ne izgubi na funkcionalnosti ministarstva. Ali ne treba biti posebno zasebno Ministarstvo branitelja...

Jel' se ti sjećaš određenih preustroja unutar Ministarstva branitelja, odnosno jednog višegodišnjeg uklapanja u jedno srodno ministarstvo? To je trajalo otprilike od 2003. do 2012. godine...

Ne, ne... Ne, ja sam u tom razdoblju već bio pacifist najvišeg ranga, tako da uopće nisam bavio tim problemima i promjenama, to mi nije poznato.

Što misliš o djelovanju Ministarstva branitelja unazad 27 godina od osnivanja? I smatraš li da je ono ispunilo svrhu i namjenu svog postojanja?

Mi kao udruga dosta surađujemo s Ministarstvom, koje kroz svoje pozive i natječaj pomaže naš rad, tako da ja nemam tu što loše reći. Da li tu ima prostora za boljitak i napredak? Vjerojatno ima, ali ne nemam što zamjeriti, barem ne nešto iz perspektive naše udruge i našeg djelovanja.

U kojoj mjeri si ti zadovoljan ili nezadovoljan radom Ministarstva u tih 27 godina?

Teško mi je ocjenjivati za svih 27 godina. Ali ovo otkad mi surađujemo, tih zadnjih, koliko je bilo šest-sedam godina – da, ja sam zadovoljan. Naravno, da svega tu ima no to je sve dio života...(želi reći da postoje propusti u djelovanju, kao i kod drugih velikih državnih ili poslovnih sustava)...

Smatraš li da je Ministarstvo u nekim stvarima moglo bolje pomoći braniteljima u ostvarenju prava i rješavanju nekih problema i ako da, što bi to moglo biti možda bolje što je moglo bolje biti riješeno?

Pa sigurno da imam primjedbi, dobro. Sad se govori o palijativnoj skrbi, da će se ići s njom, a zna se da branitelji rano obolijevaju i da ranije umiru. Dati ću, evo, samo jednu crticu. Godine 2019., kada smo krenuli s brigom za branitelje, tada smo to provodili to i u Čakovcu. Znači, imali smo djelatnika u Čakovcu i tadašnji župan, pa i sadašnji župan, on nas je podržavao. Bilo mu je drago da to tako radimo i imali smo priliku, realizirali smo da on za Božić posjeti našeg korisnika. Nakon toga mi razgovaramo potpuno otvoreno. Ja sam mu rekao: „Pa znate, skoro će biti potreba da se neke branitelje zbrine. Trebati će domovi za branitelje u potrebi.“ I tada je župan, dakle mi govorimo o 2019. godini, bio spreman okupiti župane sjevernih županija i dati komad zemlje gdje bi se sagradio Dom za palijativnu skrb za hrvatske branitelje. Naravno, ako to Ministarstvo želi. Mi smo mala udruga, ali eto, gurali smo. Ja tamo dođem i kucam, pa govorim: „Čujte, pa jel' ima šanse kroz EU fondove da se sagradi dom? Evo, to je potreba.“ „Ne! Nije to Ministarstvo u mogućnosti, a pogotovo ne može udruga biti nositelj takvog projekta!“ No evo, danas čujemo da će se u novom ciklusu EU fondova ići u tom smjeru i da je to sljedeći korak Ministarstva. Hoću reći, Ministarstvo je vjerojatno zbog samog sistema nešto tromije nego što su ljudi koji mogu donositi odluke, ali to je demokracija. To je demokracija.

Prema podacima Ministarstva branitelja, status hrvatskog branitelja ima više od 500.000 osoba. Kakav je tvoj stav prema tome?

To je krivo definiran termin, „hrvatski branitelj“. Trebalo je razlučiti stvari na vrijeme. To je greška. Da li je to namjerno ili slučajno počinjena greška, ja to ne znam. Možda je i namjerno netko htio tako napraviti pomutnju. Naime, to je stvar koncentracije. Ako imaš malo i koncentrirano, onda je to i silovito, ali ako to razvodniš, onda imaš jednu bezličnu smjesu, ja bih rekao masu, i takav je slučaj eto, s pola milijuna branitelja. Da smo mi imali pola milijuna branitelja 91.' godine bili bi na rijeci Marici. Mislim, sad se ja šalim, ali takva je realnost. Nedefiniran je i sam pojam dragovoljca. Drugi je problem da se taj status trebao samo vremenski ograničiti jer netko 91.' godine možda nije mogao, ali je bio dragovoljac s 93.' ili 95.' godine. No po slovu zakona on ne može biti dragovoljac zato što je dragovoljac onaj koji je služio vojsku do 15. 1. 1992., tih oko 100 dana. Nespretno je i što su svi oni koji su iz JNA prešli u Hrvatsku vojsku, što su svi dobili status dragovoljca, itd., itd. Tako da mislim da ima puno nejasnoća i nepravilnosti, no koje bi se mogle riješiti. Ja mislim da i dan danas, 30 godina nakon rata, mislim da se to može riješiti, kad bi bilo volje. Ja ne vidim problem da se napravi

stvarna revizija, da se kaže: „U redu. Pogriješili smo tada, ali ajmo sada to ispraviti i da se ukine status hrvatskog branitelja, da se drugačije definiraju statusi i da se takvi statusi daju ljudima.“ Vjerojatno bi se u tom slučaju vratila ideja stvaranja onoga fonda koji je trebao imati Fond za hrvatske branitelje. Opet, kad dijeliš nešto na 15.000, tada je taj kolač puno manji i vjerojatno bi taj neki kolač bio puno veći vredniji, pa bi ljudi od toga nešto mogli napraviti. No, opet ponavljam, oni pravi branitelji nisu išli u rat zbog imovinske koristi!

Hrvatskom saboru i u tijelima državne vlasti djelovalo je i djeluje nemali broj branitelja. Smatraš li da su oni dovoljno učinili za prava branitelja?

Ne znam...(razmišlja)...Ma ne. Na kraju ispada da se samo međusobno glođu. I to je to. Ne, nemam taj osjećaj. Nemam. Volio bih da pojam branitelja ima ugled i da ima određenu dostojanstvo, a to nema u društvu.

Da li si zadovoljan s hrvatskim braniteljima koji djeluju politički ili u okvirima vlasti, s onime što su napravili za branitelje?

Ne mislim da je sve stvar politizacije. Mislim da su oni politički tamo i da je to „branitelj“ njima samo jedna od crtica koju stavljaju u svoj popis na životopisu. Nemam osjećaj da postoji jaka braniteljska frakcija, ajmo reći u Hrvatskom Saboru, koja se bori za braniteljska prava.

Znači, smatraš li da su se na određeni način branitelji u visokoj politici pretvorili u političare?

Da. Apsolutno.

Idemo na novu tematsku sesiju. Od završetka rata do 2020. zbile su se dvije velike promjene prazničnih dana kojima se obilježavaju najvažniji datumi u stvaranju hrvatske države i Domovinskog rata. Da li znaš točno o kojim je promjenama riječ?

Da, to je promjena s 30. 5. na to da praznik bude 25. 6., da to bude Dan državnosti.

A što misliš o tim promjenama? Jesu li te promjene bile potrebne i opravdane?

Bile su bespotrebne. Ma, dobro, ja mogu shvatiti zašto su se dogodile iz perspektive onih koji su te promjene donijeli, odnosno dolaskom na vlast opet onih koji...(ne želi završiti misao o motivu političke opcije koja je nakon dolaska na vlast 2000. godine donijela promjene)...Znači, budimo realni. I zanimljivo je da imamo iste sintagme. Iste rečenice nam se i danas plasiraju. Na početku rata HDZ je bio prozvan strankom opasnih namjera, a evo nedavno novinari se bune i kažu da je HDZ donio zakon opasnih namjera. Znači, koriste se iste, iste rečenice, od istih

ljudi. Znači, ja mogu shvatiti da onog trenutka kad su došli na vlast i oni koji se s državom Hrvatskom nisu mogli najbolje pomiriti kao opcijom ili su imali ideju neke druge Hrvatske u sastavu nekih drugih država, da im je smetao taj datum 30. 5. kao praznik. Njima je bilo logičnije staviti 25. 6., datum za koji imaju opravdanje zbog odluka važnog zasjedanja Sabora, ali tu je blizu ujedno i datum 22. 6., Dan antifašističke borbe. I onda imaš Dan boraca JNA, tj. boraca iz Jugoslavije i nakon toga imaš uspostavu Hrvatske. Znači postoji neki slijed. Ja mislim da je to razlog zašto su promijenili taj datum, da bi naglasili onaj datum koji ustvari nikog više ne zanima – Dan boraca.

A što misliš ovoga o imenovanju i ukidanju praznika 8. listopada?

Ja ne znam zašto je to napravljeno. To je danas samo Dan Sabora. To je totalno izbrisan, kao važan datum...(pričamo o povijesnom značaju tih dana, odnosno odluka Sabora za Hrvatsku)...

Znači, volio bih da je ostao taj dan?

Da. Ne vidim u čemu je uopće bio problem.

Koje je tvoje mišljenje o proglašenju datuma 18. studenog Danom sjećanja na žrtve Domovinskog rata i Danom sjećanja na žrtve Vukovara i Škabrnje.

Bespotrebno je ovo, taj dodatak „Vukovara i Škabrnje“. To što se zbilo, to je činjenica i to nitko ne može zanemariti. Znači, puno ljepše, bolje zvuči: „Dan sjećanja na žrtve Domovinskog rata“. Da, Vukovar je simbol žrtve iz Domovinskog rata i to je to. Ne treba to naglašavati: „Vukovar i Škabrnja“.

Odlaziš li u Vukovar ili u Škabrnju? Koliko često? Da li organizirano ili samostalno?

Ponekad, ali ne svake godine. Odlazim na razne načine, tu nema pravila. Nekađ odem, nekađ ne odem. Nekađ se organiziramo, nekađ sjednem u auto. Nekađ sjednem u bus s nekim. Znači nema pravila. Mislim da je to važan datum i mislim da to treba zadržati na nacionalnom nivou. Znači, izražavanje počasti, sjećanja, paljenje svijeća. To je dobro. To je taj dan. Znači, to je dan žrtve i boli. Znači, to bi, recimo, bilo kao kao na neki način Uskrs u onom dijelu umiranja Isusa, a onda imamo Dan pobjede, što je „Oluja“, koju treba trajno trajno slaviti, jer ona jest pobjeda.

Upravo si dotaknuo moje sljedeće pitanje koje glasi: koje je tvoje mišljenje o obilježavanju praznika Dana pobjede i domovinske zahvalnosti u Kninu 5. kolovoza?

Da, evo to sam već odgovorio, ali ću napomenuti još neke stvari. To je Dan branitelja, to je Dan pobjede, domovinske zahvalnosti, ali i branitelja. Ali ja bih volio da je Dan pobjede i

domovinske zahvalnosti taj dan. Ja bih volio da imamo drugih 364 dana, ali ne, mi za branitelje imamo taj dan, i „ajd bok“.

Koji je svoj stav o nezadovoljstvu dijela braniteljske populacije usmjerenom prema organizaciji proslave tog dana u Kninu? Dakle, prema ovome što se događa u zadnjih nekoliko godina.

Mislim da bi proslavu trebalo izmještati. Isto tako bih maknuo sav teret sa Vukovara. Mada, Vukovar donosi i neku reakciju, ona se ogleda u Koloni sjećanja, koja je na neki način pokazatelj. Nažalost, ona se može i politizirati. Ali, ako bi se stvarno htjeli koncentrirati na na žrtvu, onda možemo žrtvu obilježiti i u drugim gradovima taj dan. Isto tako i pobjedu možemo obilježiti u drugim gradovima na taj dan. Naravno da država, Ministarstvo obrane, Ministarstvo branitelja može napraviti posebnu svečanost u Kninu kao središnju proslavu, ali smatram da bi Dan pobjede trebalo obilježavati u svim gradovima...

U gradovima koju su obuhvaćeni oslobađanjem u operaciji „Oluja“, jel' tako?

Pa ne samo u tim gradovima. Naravno da su oni bitni, ali pobjeda vrijedi i za regiju Varaždin, kao i za svaku drugu.

Aha, znači, ti zapravo smatraš da proslava Dana pobjede treba ostati u Kninu, ali da se slaviti može i treba svugdje?

Može biti Knin kao neko središnje mjesto, gdje će onda biti preleti Rafalea. Ali, treba i drugim gradovima dati šansu. Zakaj ne bi Zagorci Dan pobjede slavili? U konačnici, koliko je Varaždinaca poginulo u samom Vukovaru?

Sjećaš li se tradicije odavanja počasti poginulim hrvatskim ratnicima na Oltaru Domovine na Medvedgradu? I kakvo je tvoje mišljenje o toj tradiciji? Sjećaš li se kad je ukinuta? I što misliš da li ju treba obnoviti?

Uh...(prisjeća se)...Da, sjećam se toga, ali kad je točno ukinuta, to ne znam. Da, da, mislim da bi ju trebalo opet obnoviti. To je nešto značilo, morali bi...(traži riječi da opiše značaj svečanosti)...

Sjećaš li se točno njezinog koncepta?

Ne...(pokušava se prisjetiti)...

Evo, ja ću te podsjetiti...Ona je posvećena svim hrvatskim ratnicima kroz povijest, ne samo braniteljima. Da li ti je to prihvatljivo, da li je to trebalo tako funkcionirati?

To je apsolutno potrebno. Mislim, nemamo se mi Hrvati čega sramiti. Ja nemam nikakav problem da se mi sjetimo i partizana koji su se borili za Hrvatsku. Ali, bilo je i vojnika domobrana koji su se borili za Hrvatsku. Znači, treba odati sjećanje stvarno svim žrtvama, pa i onima iz NDH. Mi ne moramo glorificirati ustaštvo kao ustaštvo i nitko to ni ne želi raditi. Jasenovac se dogodio i to je mrlja svima nama i to je nešto što nas uvijek može podsjećati da se tako nešto ne smije činiti, ali ne trebamo se sramiti po ničemu svoje prošlosti! Zato mislim da je to potrebno. Mislim da bi to bilo zanimljivo da takva svečanost, recimo, da to bude u organizaciji Predsjednika Republike...Bilo bi dobro da Predsjednički ured organizira to sjećanje na sve žrtve, a ne Vlada i operativci, nego Predsjednik Republike jer institucija predsjednika je institucija. E sad, možemo se mi slagati s aktualnim predsjednikom ili ne moramo. To je nebitno. On je predsjednik Republike Hrvatske i mislim da bi taj ured trebao preuzeti pokroviteljstvo i obilježavati taj dan...Imao sam priliku biti u Washingtonu, na Arlingtonu. Tamo je grob Neznanog vojnika. Taj grob Neznanog vojnika je stalno u pratnji dva vojnika, koji su na straži i tamo je tišina. Ako netko dođe i digne glas tamo je vojnik. On staje i galami na tog građanina, na prolaznika, da mora tu biti u tišini i poštovanju. I volio bih da neke lokacije, da neke situacije kod nas na taj način budu prezentirane. Jer opet, ako se sjetimo, određeni ljudi su izginuli i umrli, žrtvovali su sebe za ideju slobode, za samu Hrvatsku. I mislim da bi bilo dobro za narod da to cijeni trajno. Znači, ne moramo se mi hraniti ratnim pričama, ali određene simbole i određene datume i određene aktivnosti moramo sačuvati u memoriji.

Da, to je bio Oltar posvećen svim hrvatskim ratnicima kroz povijest. Znaš li za još koju tradiciju nastalu tijekom Domovinskog rata, a koja je ukinuta 2000. godine?

E, sad, ovako ne...(pokušava se prisjetiti)...

Podsjetit ću te. Bio je ukinut onaj svečani mimohoda Počasne garde pred Saborom, pa je onda opet obnovljeno prije par godina.

Aha, da...

Dobro, idemo na novi blok tema. Što misliš o političkim promjenama te, već nekoliko puta spomenute 2000. godine? Što misliš o tome koliko su i kako utjecali na braniteljsku populaciju i na tebe osobno?

Pokušavam se sjetiti tih vremena...(nerado se prisjeća političkih promjena iz tog razdoblja)... Činjenica da ne postoji domoljublje u toj političkoj grupaciji. Evo, sad smo mi svjedoci djelovanja nekih stranaka, koje su nasljednica toga. I sad su imali skup i tamo na tom skupu, ako pokušaš vidjeti hrvatsku zastavu, možda nađeš jednu, možda i dvije hrvatske zastave. Sve su zastave neke parole i fraze, a glavni je nedostatak ljubavi. Znači, domoljublje u sebi nosi ljubav prema domu. Ja ne znam što definira pobjednike izbora iz 2000. godine i nasljednike Stranke demokratskih promjena (SDP). Koji motiv njih goni da idu dalje u životu? Vrijednosti koje oni zagovaraju; koja ljubav se tu nalazi? Ja ju ne vidim, nego vidim da oni imaju prezir prema vrijednostima. Oni imaju prezir prema tradiciji, prezir. Izjava da je Zakon o hrvatskom jeziku kretenski, izrečen ispred Hrvatskog sabora, ispred Markove Crkve. Ne, znam. To je vjerojatno čak i slučaj za određene institucije i za određene dijagnoze.¹ Zašto hrvatski narod to još podržava? Pa zato što su mnogi, odnosno neki su jako dobro živjeli u onom sistemu. Znači, mi još uvijek živimo mentalno u socijalizmu, ali mnogi još uvijek žive na tekovinama Jugoslavije i potkoženi su Jugoslavijom.

Uglavnom, ti se prema tim promjenama iza 2000. osjećaš negativno?

Da, da!

Smatraš li ti da braniteljska populacija ima pravo prosvjedima reagirati na političke odluke državnih vlasti? I ako da, u kojoj mjeri imaju na to pravo, zbog kakvih problema?

Pa da, naravno. Mislim da je demokratski održati prosvjed, iz tog prava ne bi trebali biti ni branitelji biti isključeni. Sad je samo pitanje zbog čega bi mogli prosvjedovati. Ako je zbog ugrožavanja temeljnih vrijednosti za koje su se branitelji borili? Da! Znači, ako je ugrožena hrvatska opstojnost po bilo čemu? Da? Pa bio to problem hrvatskog jezika ili hrvatske kune? Da. Imaju pravo dignuti glas za sve ono što definira hrvatstvo.

Izvršno. Možeš li kronološki ili barem nabrojati nekoliko najvećih braniteljskih prosvjeda od 2000. godine?

Ne, ne mogu. Sjećam se ovog „Šatora“ u Savskoj. Da li je bio još neki braniteljski prosvjed?... (prisjeća se)... Ne, ne, ne. Pa, mislim da je „Šator“ bio jedini. I onda je bila ona šetnja do Kaptola majicama sa križevima.

¹ Prijedlog nacrtu Zakona u hrvatskom jeziku izazvao je 2023. u hrvatskom Saboru oštre polemike, a donošenju zakona izričito su se suprotstavljali saborski zastupnici lijevog političkog spektra. https://www.nacional.hr/lijeva-saborska-oporba-smatra-da-je-zakon-o-hrvatskom-jeziku-los-majda-buric-jasan-je-izraz-politike-modernog-suverenizma/#google_vignette

Evo kronološki ide: godine 2000. zbog uhićenja Mirka Norca u Splitu i okolici. Potom ide 2005. zbog uhićenja Ante Gotovine, pa 2011. zbog uhićenja Ivana Purde, pa onda opet 2011. godine zbog podrške generalima u Haagu i 2013. godine zbog dvojezičnih natpisa u Vukovaru i zbog nezadovoljstva radom Ministarstva. Dakle, bilo ih je...Jesi li sudjelovao u najvećem takvom prosvjedu, kojeg si uostalom spomenuo, a koji je trajao 555 dana ispred zgrade Ministarstva branitelja u Savskoj? Ako jesi, što te je motiviralo?

Nisam sudjelovao u njemu, ali smo ga mi kao udruga podržali. Ne, nisam sudjelovao.

Kako danas gledaš na provedbu i učinak tog prosvjeda?

Da li je taj prosvjed bio opravdan ili...?...(ne razumije pitanje)...

Da li je bio opravdan i da li je ostvario učinak?

Pa vjerojatno je jer je došlo do promjene garniture u Ministarstvu...(prisjeća se)...Dotadašnji ministar, dotadašnji pomoćnik ministra davali su određene izjave koje su tužne i sramotne. Pokušavam ih se ni sjetiti i ta promjena bila je opravdana...(pričamo o odnosu novog ministra branitelja prema braniteljskim problemima)...

Jesi li sudjelovao u prosvjedima organiziranim za zatočene hrvatske časnike u Haagu?

Nisam. Ali ne bih htio da ispadne da nisam osjećao ljutnju...

Idemo mi i na tu temu...(prekidam kazivač)...Što je za tebe značilo oslobađanje hrvatskih generala Mladena Markača i Ante Gotovine. Kako su ti to doživio?

Uh! Oslobađanje i olakšanje!...(prisjeća se)... Da, sjećam se, sjećam se točno, ali nešto me je i zasmetalo. Znači, govor tadašnjeg predsjednika u tom trenutku, a to je bio trenutak radosti. Taj dan je trenutak radosti. Mislim da je čak i datum bio po nečemu važan...(ne može se sjetiti datuma)...Nema veze, to je bilo pred obljetnicu Vukovara i to je 18. 11. Uglavnom: olakšavajuće. Osjećao sam i kao da je to neka točka na „i“, kao da je taj rat do tada ustvari trajao, kao da je u tom trenutku završio rat. I onda ide izjava predsjednika koji otprilike kaže: „Mi ne smijemo zaboraviti naše grijehe.“ To je opet vraćanje u rat. S tim oslobađanjem generala je završio rat i ovaj ga opet iskapa na neki način. Ako je to Dan pobjede, to je kao rođendan. Znači, kad ti je rođendan, ti slaviš rođendan. OK, ti ostaješ isti čovjek i sutra se opet suočavaš sa životnim problemima i teškom situacijom, ali to je sutra. Danas mi je rođendan i želim se proveseliti. Znači, to elementarno nerazumijevanje i nedostatak empatije prema braniteljskom

puku se najviše vidio iz te izjave predsjednika koji nije mogao zbog toga tko je i što je ni taj jedan dan izdržati, a da ne bude zao.

Kako si i gdje je pratio završnicu tog suđenja? Jesi li bio na dočeku oslobođenim generalima na Trgu bana Josipa Jelačića i kako si se osjećao?

Nisam bio na trgu, ali gledao sam bio prijenos na TV-u.

Kako si se osjećao tijekom prijenosa?

Mislim da je suza kanula, ali teško mi je sad toga se prisjetiti. Znam da je bilo jedno veliko olakšanje i osjećaj: „Rat je gotov.“

Kakav je tvoj stav prema narednim osuđujućim presudama istaknutim zapovjednicima HVO-a, poznatijima kao „Presuda šestorki“?

Da da. Praljak i njegov čin možda puno govori. Mislim, taj čin iz kršćanske perspektive, ne mogu ga prihvatiti...

Ajde, to je moje sljedeće pitanje, pa te moram prekinuti. Kakav je tvoj stav da ta presuda zapravo dijelom govori o odgovornosti Hrvatske za rat u Bosni i Hercegovini?

Tu je toliko politike, stavljanja stigme o udruženom zločinačkom pokušaju. Neprihvatljivo je to, neprihvatljivo! Znači, ako gledamo genezu rata, završetak u Hrvatskoj i početak u Bosni. Tko se prvi konsolidirao, tko je prvi stao u obranu BiH? Pa Hrvati! U mom domu su bile dvije izbjeglice iz BiH; starac i starica; Muslimani. Znači, mi živimo u malom stanu, a mi ih primamo i oni žive s nama. Znači, oko pola milijuna muslimana je bilo u statusu izbjeglice u Hrvatskoj tijekom rata i sada smo mi odjednom neprijatelji, oni koji su agresori u ratu?! To je, ufi!...(vrlo je nezadovoljan takvim stanjem)...

Kako si doživio reakciju Slobodana Praljka na presudu i što za tebe znači njegov čin u haškoj sudnici?

Znači, s jedne strane taj čin ne mogu prihvatiti iz kršćanske perspektive, a s druge strane mogu ga shvatiti iz ratničke perspektive. U konačnici, nije trebalo još dugo vremena da bude pušten. On bi proveo još neko vrijeme u zatvoru i, mislim da je trebao još pola godine odslužiti, tako je nešto bilo. Ja mogu shvatiti njegov čin jer to je reakcija protiv nepravde, protiv koje čovjek ustaje.

Smatraš li ti da se Hrvatska država dobro postavila prema radu Haškog suda ili je trebalo biti drugačije?

Teško mi je reći što je to hrvatska država, ako znamo da je predsjednik države Mesić u Haag transferirao sve što se od državnih dokumenata dalo transferirati. Je li to država napravila ili je to on napravio? Ne znam, teško je to pitanje. To je možda preteško pitanje da bih ja odgovorio na njega.

Koje je tvoje mišljenje o radu Haškog suda? Može li Hrvatska nakon okončanja njegovog rada biti zadovoljna, djelomično zadovoljna ili nezadovoljna presudama i procesima?

Ja mislim da može biti djelomično zadovoljna. Djelomično.

Što je za tebe bilo pozitivno, a što negativno u radu Haškog suda?

Činjenica je da su procesuirane određene situacije, određeni neprijateljski vojnici i časnici...(podrazumijeva ratne zločine i one koji su činili ratne zločine, op.a.)...To znači da je svjetska javnost ipak mogla čuti drugu stranu. A sad, da li je taj sud bio politički? Da li je taj sud gledao da bude balans krivice, pa ja mislim da je, ali onda gubi smisao. Tako da... Pravda ne može biti izbalansirana. Ona je ili nije. Tako da, eto...(ne izriče očito nezadovoljstvo)...

Smatraš li da je Hrvatska država učinila i čini dovoljno u kažnjavanju onih pripadnika srpskih snaga koji su činili ratne zločine u Hrvatskoj?

Ne mislim da je. Činjenica da dan danas ima slučajeve za koje se zna i imenom i prezimenom da nisu procesuirani. Traju i danas famozni procesi u odsutnosti, koji nemaju nikakvu misiju ni smisao. Ne znam...Općenito, sudstvo je rak-rana hrvatskog društva. Jer, kakvo je to društvo ako nema pravde?! Ja razumijem razliku između prava i pravde, pravo je na neki određeno nekim ljudskim dogovorom, pa zato što je ili nije, ali postoji nešto što zove pravda i možda sustav sudi po pravu, ali ne baš i po pravdi.

Smatraš li s druge strane da je hrvatska država učinila i čini dovoljno u kažnjavanju onih pripadnika hrvatskih snaga koji su činili ratne zločine?

Mislim da je...(odlučno potvrđuje)...

Jesi li ti zadovoljan relativno zadovoljan ili nezadovoljan odnosom državnih institucija i političara prema braniteljima?

Uh! To je teško pitanje. Pa opet se sve svede na malog čovjeka koji radi. Znači, mi imamo činovnike i službenike na raznim nivoima i sad sve ovisi od čovjeka do čovjeka. Znači, netko je više osjetljiv, senzibilniji je prema braniteljima, a netko nije. Onda iz te ljudske perspektive netko te doživljava kao broj, a netko te doživljava kao stvarnu osobu. Naravno, postoje pravila i zakoni koji bi trebali štititi prava. E, sad ima, recimo, jedan paradoks. U jednom trenutku ja tražim posao i javljam se na oglas u braniteljskoj udruzi i javljam se tamo za rad. I na kraju ja ne dobijem posao, nego ga dobije kćer poginulog branitelja. To je nelogično. Zašto? Jer ona je ipak kćerka branitelja, koja ima određeni kapacitet, mogućnost. Naravno, treba nju zbrinuti. Ali ako sam ja živi branitelj i izgubim posao, to jest ne dobijem posao zbog mrtvog branitelja, pa koja je onda poruka? Zar je onda poruka da su mrtvi branitelji vredniji od živih? Znači, malo je to čudno. Mislim da bi živi trebali biti prioritet. Treba poštovati mrtve, ali bi vredniji trebali biti živi branitelji. Nažalost, u nas si vredniji ako si mrtav...(ironično zaključuje)...

Možemo li onda sublimirati ovo teško pitanje zaključkom da si ti relativno zadovoljan, ali da su se neke stvari mogle i bolje napraviti?

Naravno! Ima prostora za poboljšanje. Pa i sama ta palijativna skrb. Tužno da država to nije prije prepoznala i da već nije sagradila takvo što. Ovi veteranski centri sigurno su kvalitetni. Da li su ti centri mogli biti centri za palijativnu skrb branitelja? Mislim da bi to bilo čak bolje.

Jesi li ti zadovoljan relativno zadovoljan ili nezadovoljan načinom kako se u osnovnim i srednjim školama obrađuje razdoblje Domovinskog rata?

Nisam dovoljno upoznat sa samom materijom, iskreno. Ali znam iz onoga što mogu pročitati i vidjeti da u školama Domovinski rat nije dovoljno zastupljen ili nije zastupljen na kvalitetan način. Kako je moguće da prođu određeni udžbenici koji uopće ne spominju rat ili ga spominju u krivom kontekstu ili govore o nekom građanskom ratu!? Mislim, to je neprihvatljivo!

Jesi li ti zadovoljan, relativno zadovoljan ili nezadovoljan odnosom medija prema braniteljima i problemima branitelja?

E, tu ima sigurno puno prostora, ali opet, takav nam je medijski prostor. Koliko imamo stranih novinara u medijima? Koliko imamo priučenih izvijestitelja ili koliko ljudi stvarno želi prenijeti informaciju, iskopati informaciju ili jednostavno rade taj posao tek toliko da ga rade? Mislim da ta jedna čudna situacija mediokriteta u koju smo kao društvo došli, pa da je to problem i u novinarstvu. Naravno, opet se postavlja pitanje vlasnika tih medijskih kuća i što njih motivira. Određeni dio njih motiviraju samo zarade i onda je njima važno samo ono što se prodaje. To je

to. Znači, da li je to korektno? Pa nije. Ali opet, živimo u slobodi i demokraciji. Nitko ne brani ljudima naše vjere, naše kulture, tu mislim našeg svjetonazora, naših moralnih vrijednosti, da se organiziraju i da imaju svoj časopis pa da iznose istine iz svoje perspektive.

Sad je jedno pitanje stvoreno za tebe. Jesi li zadovoljan, relativno zadovoljan ili nezadovoljan filmografijom, igranim i dokumentarnim filmovima o temama iz Domovinskog rata?

Sad ide trenutak istine. Ja uopće ne gledam naše dokumentarne filmove...(smijeh) ...Zapravo, vrlo malo gledam filmove. To je možda zato što se bavim s filmovima, pa onda ih ni ne gledam. Ne znam, ne znam. Tu ću preskočiti odgovor...(kao osoba koja se bavi snimanjem dokumentarnih filmova izbjegava dati odgovor koji bi mogao biti subjektivan)... Poznavajući malo te ljude koji se bave oko filma, ti vidiš nekako da tu ima svega, samo nema želje za prenošenjem pravih poruka i pravih istina. Ili se pak koriste ratne teme za neki vlastiti interes. Pa evo, dobar primjer su neki najskuplji projekti naših filmova. Ljudi kažu da su negledljivi. Ili neki serijal, pa prva epizoda ispadne još nekako, a onda dalje nikako. A dokumentarni filmovi? Mislim da nema tu puno puno kvalitete.

Ipak si odgovorio. Hvala ti. Jesi li zadovoljan, relativno zadovoljan ili nezadovoljan kvalitetom knjiga i publicistike koje na stručan ili memoarski ili publicistički način tematiziraju razdoblje Domovinskog rata.

Što se tiče toga, tu je stanje dobro. Mislim da ima literature i mislim da je tu baš puno pokriveno i po pitanju nekih ratnih datuma i po pitanju postrojba. Smatram da je tu dosta, dosta napravljeno. Tako da tu sigurno ima materijala iz kojih se onda da izvući i kvalitetno štivo.

Smatraš li da postoji određena barijera neshvaćanja civila i ratnih veterana ili djela civila i ratnih veterana?

Sigurno. Sigurno da postoji. Postoji. Ta jedna glasna civilna struktura koja je izbjegla rat. Ajmo sad opet biti realni i reći kako je činjenica da kako su neki otišli rat, tako su neki pobjegli od rata. Mi i danas ne znamo tko je sve pobjegao od rata...(smijeh)... Ne postoji neka evidencija dezertera ili „pobjeglica“. Moguće je da se dio tih ljudi vratio, živi u Hrvatskoj i naravno da im smeta sam pojam branitelja i sve ono što okružuje branitelje. Mislim da u tim nekim malim prizemnim strastima možemo naći puno odgovora na probleme koji nas koja nas okružuju.

Smatraš li ti da nove generacije koje nisu doživjele razdoblje Domovinskog rata dovoljno dobro razumiju povijesnu važnost tog razdoblja? Da li oni dovoljno relativno dovoljno ili nedovoljno shvaćaju vrijednost doprinosa samih braniteljima?

Mislim da ne razumiju jer nemaju iz čega dobiti kvalitetne informacije o onom vremenu. Znači, prodaje im se priča o nekom idealu, o nekoj idealnoj Jugoslaviji, koja je utopistička. Ono, bilo je super, Mislim, „Bilo je jogurta“ i slično. Ne znam, postoje takve neke izjave i fraze, ali one ne vrijede za nas koji smo živjeli tada i koji smo čekali u redu za ulje u jednom dućanu, pa onda za 10 dekagrama kave u „Slaviji“. Pa onda čekam u redu u „Unionu“ za još 10 deka, pa onda u „Unikonzumu“, ako dobijem još 10 deka. Pa ako uspijemo dobiti 30 deka kave biti će svi sretni doma. Mislim, sjećam se tih vremena, vremena „par-nepar“ brojeva. Mislim, o čemu pričamo!? O kakvoj idealnoj državi!? Bilo je svega, a zapravo nije bilo ničega. Da je bilo svega kaj bi moja mama štedjela da može ići u Trst kupiti zavjese?! Mislim, o čemu pričamo?! O kakvoj demokraciji pričamo? Kažu da su žene imale pravo glasa. Za kaj su glasale, za onu neku listu koja im je stavljena ispred svih?... (smijeh)... To su takve floskule i takve gluposti. Da je išta vrijedilo, to bi i dalje postojalo. Nije vrijedilo ničega! Jugoslavija je bila umjetna tvorevina, a ljudi koji su ju izgradili nisu ju izgradili na ljubavi, nego na preziru i mržnji. I danas među nama postoji ljudi koji su motivirani prezirom i mržnjom... Ne, nove generacije nemaju ispravnu informaciju o tome što je bila Jugoslavija.

No ja sam pitao imaju li dobru percepciju vrijednosti i značaju Domovinskog rata i vašeg doprinosa ostvarenja države.

Pa to hoću i reći. Ne znaju ono što je bilo prije, pa onda ne mogu ni znati ovo što se kasnije dogodilo. Zašto su ljudi tako olako digli ruku od navodno tako vrijedne Jugoslavije? Nemaju, mislim da nemaju kvalitetnu informaciju. Smatram da moraju malo „kopati“ i da moraju malo biti u nekom društvenom krugu ili da moraju biti dio nečega da bi dobili kvalitetnu informaciju.

Smatraš li da je u bližoj ili daljoj budućnosti moguć novi ratni sukob na teritoriju Hrvatske ili Bosne i Hercegovine?

Da. Da... (odgovara kratko i odlučno)... Ideja „Velike Srbije“ nije nestala, ona je živa. Uostalom, njima jedan mali četnik upravlja državom... Četnički pokret je legalan pokret u Srbiji. Znamo koje su vrijednosti četničkog pokreta, a te vrijednosti su sa ovom garniturom sada tamo na vlasti; sa tim ljudima, sa tim idejama. Oni trče prema novom ratu! No mi ga ne želimo, da ne bi bilo krivo shvaćeno što govorim. Kaj mene briga za Šumadiju i za Kosovo? Pa to je njihova unutarnja stvar. Nemam nikakve pretenzije. Mene srce boli da je, recimo, Boka

Kotorska koja je bila Hrvatska, da više nije Hrvatska. Ali ja nemam namjeru odgajati svog sina u ideji: „Sine, jednog dana bi to trebalo vratiti Hrvatskoj.“

Ako smatraš da je taj ratni sukob moguć, kako bi ti reagirao i kako bi reagirao na mogućnost da netko iz tvoje obitelji, dakle, tvoj sin ovoga sudjeluje u novom ratu?

Uh. Ispao bih sad licemjer da kažem: „Sine, ti nećeš ići u rat.“

A kako bi ti reagirao?

Kako bih ja reagirao? Sad više nisam baš dečkić. Ali šta ću drugo? Ima li druge opcije?

Pa kako bi reagirao? Jel' bi opet otišao u rat?

A šta ću drugo? Šta bih ostao doma gledati? Ne bih.

A kako bi reagirao da ti dijete hoće ići u rat?

Ne znam. Ne bih sretan bio. No ako bi on išao, išao bi... Da li bi mu rekao: „Nemoj sine ići, nemoj biti glup.“ Ne bih. Čudi me da tako ljudi govore danas: „E, da sam znao ne bih išao.“ Pa kud si išao!? Znači svatko tko kaže: „Da sam znao da će ovako biti, ne bi išao“, taj je išao s kalkulacijom.

Na ovo si već dijelom odgovorio, no možeš dopuniti. Što misliš o današnjoj politici Srbije prema događajima i posljedicama rata?

Znači, Srbi nisu prošli katarzu! Znači, oni nisu shvatili što su napravili i da je rat njihova ideja. Njihova! Iz njih izlazi problem. Ne proizlazi taj problem iz nas.

Kakvo je danas tvoje zdravstveno stanje i koliko je na to stanje eventualno utjecalo sudjelovanje u ratu?

Mislim, ako sada velim da sam zdrav, neću nikada otići u penziju...(smijeh)...To je još jedna nepravda prema braniteljima. Mnogima su dijagnosticirane određene dijagnoze i jednostavno ih se maklo u mirovinu samo da ih se makne i to je to, ali to je neki drugi problem...Dobro imam, imam tri dijagnoze s kojima mogu živjeti i one nisu posljedica rata. Možda neke stvari i jesu posljedica rata, ali nikako to nisu zdravstvene dijagnoze.

Jesi li ti pretrpio PTSP i ako jesi, kako se s time nosiš?

Ne, ja nemam osjećaj da imam PTSP. Možda, možda imam, ali ne, nije mi dijagnosticiran i nisam u problemu. Nisam bio suicidalan ni išta slično. Vjerojatno je ta moja vjerna preobrazba, to jedno novorođenje pomoglo da se bolje nosim sa životom.

Jesi li pretrpio kakav drugi oblik poslijeratne degeneracije, na primjer, sklonost alkoholu, drogama, kockanju ili nešto slično?

Uh, to da. Uzimao sam određene opijate, i to u dobroj količini. Da, to je istina.

I toga si se riješio, kao što si naveo, u duhovnoj preobrazbi?

Da. To je prošlost.

Da li je sudjelovanje u ratu donijelo neke negativne posljedice po svoj obiteljski život?

Pa nije. Nije. Nisam tada bio u braku, pa da bi obitelj na taj način trpjela.

Ako ti zdravlje dopušta, baviš li se kakvim sportskim ili aktivnostima u prirodi ili bilo kakvim aktivnostima koje te onako zaokupljaju i smiruju?

Zdravlje mi dopušta, ali se time ne bavim. Ne znam kada... Volim ja hodati po šumi, ali u ovom trenutku jednostavno nije vrijeme, nemam vremena za to.

Jel' netko od tebi bliskih suboraca ili prijatelja obolio od PTSP a? Jesi li mu ti u tom slučaju kao prijatelj pokušao pomoći?

Bliski prijatelj da je baš obolio od PTSP a? Pa mnogi suborci jesu ili imaju PTSP, a sad da li mu ja mogao pomoći? Jesam, pokušao sam pomoći nekim ljudima, ali ja ne mogu tu puno napraviti. Ja ljude usmjeravam prema duhovnom...

Ali, to je pomoć, oprostite što te prekidam. Mislim, ja te ne bih trebao prekidati, ali to je pomoć...

OK, onda ja pomažem. Pomažem svakome koga vidim da ima potrebu, a voljan je saslušati da pokuša s vjerom. Jer ako čovjek zna tko je, što i kud ide, to mu je puno lakše, a kroz odnos s Bogom to čovjek može ostvariti. Znači, ako staviš Boga na pravo mjesto, Naravno, ako ti misliš da si nastao od majmuna, onda tu ja ne mogu pomoći. Tu imaš medicinu, lijekove i to je to. Ali ako misliš da si ipak nešto više od ovih par stanica koje hodaju, onda ipak znači da te netko namjerno oblikovao. Nekako si se stvorio i za tebe postoji neka ideja. Ta ideja je stvarna, ona se zove Bog. I onda istraživanjem i traženjem Boga ti možeš sebe staviti na pravo mjesto.

Smatraš li da je država dobro organizirala mogućnost skrbi za oboljele od PTSP a?

Pa mislim da postoji skrb za njih. Da...(razmišlja)... Da, mislim da je sigurno je i ta skrb sigurno je tu i postoji. E sad, većina ljudi kaže: „Kaj bu meni doktor pričao, kad ja znam najbolje za sebe.“ Znači, to je stvar je od pojedinca do pojedinca...Svaki pojedinac bi trebao biti fleksibilniji ili prihvatljiviji na način da ako mu se želi pomoći, da tu pomoć prihvati. Mnogi branitelji ne žele pomoći. Oni žele da se njima osigura ono što oni hoće, a ne pomoć koje im treba, nego ona koju si oni misle da im treba. Često je to u nesrazmjeru s onim što njima stvarno treba.

Smatraš li da je sudjelovanje u ratu imalo utjecaja na poslijeratne teške bolesti i visoku smrtnost relativno mlade braniteljske populacije?

Da. Sigurno je uzročno-posljedično to povezano. OK, u nekoj općoj populaciji postoji određeni broj ljudi koji obolijeva bez obzira na sve, ali da je to više naglašeno kod branitelja, mislim da je. No, smatram da opet dosta ovisi i o samom pojedincu. To je taj jedan duhovni kapacitet koji postoji, naravno kada bi ga ljudi bili željni iskoristiti. No ima mnogo ljudi koji ni ne žele promjenu. Oni kažu da se žele promijeniti, a ustvari to ne žele...(pauza zbog telefonskog poziva)...

Što to za tebe predstavlja podatak da je više od 4.000 ratnih veterana počinilo suicid u razdoblju od 30 godina od završetka ratnog sukoba?

To je poražavajući podatak i nelogičan podatak zato što govorimo o pobjednicima u ratu. To je vrlo ozbiljan problem i tome bi se trebalo ozbiljno pristupiti vidjeti zašto se ljudi odlučuju na samoubojstvo. Opet je to individualan čin, ali njemu ne bi smjelo biti mjesto u Hrvatskoj vojsci. Ja bih mogao shvatiti da to neprijateljska vojska čini jer su izgubili rat. Mi nismo izgubili rat tako da je to vrlo, vrlo žalosno...Inače, problem samoubojstva je raširen svuda i prolaze ga i druge vojske i drugi narodi, ali mi smo pobjednici. Mi nismo išli u stranu zemlju se boriti pa se vraćamo kući nego smo mi branili svoj dom...Sjećam se da je tamo negdje tih ranih i kasnih devedesetih, da je jedna banka nezgrapno oglasila da se samo u slučaju smrti otpisuju krediti. To je automatski bio poziv čovjeku da izvrši samoubojstvo jer njegova obitelj neće morati vraćati taj dug.

S ovom zadnjem rečenicom, ti si htio reći da su država i društvo na određeni način suodgovorni za nesnalaženje branitelja u tom tranzicijskom razdoblju?

Da. Znači uvijek bi određeni broj ljudi izvršio samoubojstvo. To znamo. Takve primjere imamo možda čak i u obitelji, široj ili bližoj. Ali da bi takva brojka hrvatskih branitelja bila, to je previše!

Da, ako je bilo 12.000 poginulih branitelja u ratu, onda je 4.000 samoubojstava poslije rata puno. Smatraš li da je to visok broj?

Apsolutno!

Ajmo na vedrije teme. Kako gledaš na današnji međunarodni položaj Hrvatske, odnosno na članstvo u NATO savezu i Europskoj uniji?

Super! Super! Ne vidim problem u tome da je Hrvatska dio NATO-a. Mislim da Hrvatska može dati NATO-u to ratno iskustvo kojeg imamo... Tako da to ratno iskustvo sigurno je moglo doprinijeti NATO-u. S druge strane, NATO je ipak neka garancija da ako te netko napadne da si ipak dio nečega, tako da, to je dobro... Europska unija? Mislim da mi možemo za članstvo u Europskoj uniji biti zahvalni jer je puno toga napravljeno. Taj naš tromi socijalistički mentalitet je natjeran da mijenja određene stvari zbog europskog načina funkcioniranja. Naravno da Europa u sebi nosi neke stvari koje se nama ne sviđaju. No, to članstvo je sigurno plus, kao što je i članstvo u NATO-u plus.

A što misliš o današnjem stanju u Oružanim snagama Republike Hrvatske?

DH –Teško je govoriti o 15.000 ljudi, koliko maksimalno imamo. To je mala vojska, koja vjerojatno dobro funkcionira po ovim reakcijama koje vidimo kad naši ljudi sudjeluju u misijama i vježbama, gdje redovito imaju pohvale. Možemo vjerovati da se dobro radi. Po meni je problem samo ta brojnost. I evo, to što će se vratiti vojni rok je svakako fantastična stvar.

Načeo si temu... Što misliš o sudjelovanju hrvatskih snaga u mirovnim misijama?

Apsolutno se slažem s tim. Znači, to je vrijedno iskustvo. Mislim, postoji ideja života u miru. Da bi živio u miru, moraš biti dovoljno jak da bi održao mir tako da je neobičan taj neki pacifistički pristup po pitanju kome treba više vojske. Nije to uopće realno. Svijet u kojem živimo nije baš takav. Ne, nije med i mlijeko. Taj zapadni način života, u kojemu je bila ideja neke otvorenosti, to ne funkcionira. Sve će se to vrlo brzo promijeniti.

Evo, dolazimo na temu koju si već dvaput načinjao, a ja sam te prekidao dva puta. Da li je odluka o ukidanju obveznog služenja vojnog roka bila ispravna?

Ne.

**Da li je po tebi bolje za mlade ljude i državu da se uvede obavezno služenje vojnog roka?
Objasni zašto i koliko bi zapravo taj vojni rok trebao trajati?**

Da, apsolutno da. Obavezno uz neku obuku, da taj netko zna što je puška. Tu može biti i druga stvar korisna, a to je da kroz neki javni rad. Znači, po meni tri mjeseca vojne obuke, to je dovoljno, ako bi ona bila koncentrirana i u tom periodu se da odraditi sama obuka. Uglavnom, bilo bi dovoljno tri mjeseca obuke, ali onda i daljnjih tri mjeseca za javni rad i javno dobro. To je rad gdje ti sebe daješ, svoj rad daješ za svoju domovinu, u bilo kojem kontekstu. Pa ako si ekonomist, pomažeš kao ekonomist. Ako si sportaš, sigurno te možemo negdje angažirati pa da predstavljaš Hrvatsku. Mislim da bi bilo dobro da na neki način daješ to vrijeme državi Tri mjeseca država omogućava obuku, da ju možeš braniti ako treba, a onda tri do šest mjeseci još daš sebe, recimo, u neki starački dom. Ima toliko stvari kojima možeš pomoći domovini...(iznosi ideju o skupljanju smeća i problemu prevelikog otpada u Hrvatskoj)...Da, smatram da bi tri mjeseca obuke i tri do šest mjeseci rada za javno dobro bilo potrebno. I onda taj mladić ili djevojka znaju da su dio svog života ili dio svog vremena dali za svoju domovinu...Sljedeća stvar koju bih uveo je kupnja hrvatskog proizvoda. Kupnja hrvatske puške, hrvatske proizvodnje. To bih organizirao za svakog punoljetnog građanina na način da, ne znam, bude odrađeno po mjesnim odborima ili po firmama, svejedno kako, ali da svaki punoljetni građanin Hrvatske zna da ima svoju pušku...

Ajmo na zaključnih par pitanja. Kakav je danas tvoj stav, odnosno kakvi su tvoji osjećaji prema razdoblju Domovinskog rata?

Pa ono...To je povijesno vrijeme! Mislim, sad mi još uvijek živimo u tome. No danas s ponosom gledamo neka stara vremena, pa razmišljamo o nekim senjskim uskocima, o bitki za Klis, o Sisačkoj bitci, o Zrinskom razmišljamo. Pa, evo jednog dana za će se tako govoriti o Domovinskom ratu i o činjenici da je Hrvatska izborila svoju samostalnost.

Što za danas za tebe znači 91.', a što 95. godina?

Za početak i kraj mislim; 91.', to je razotkrivanje ili jesi ili nisi. Ta 91.' ona je povijesna i ona je specifična sama za sebe. A 95.', ona je „točka na i“ hrvatske pobjede.

Možeš li usporediti odnos javnosti društva ili čak pojedinaca prema braniteljima; kakav je bio u vrijeme rata i kakav je danas?

Ne. Rekli smo da je još tokom rata došlo do promjena u odnosu, pa sve do danas. Sada su ljudi na neki način umorni od branitelja. „Kaj ti branitelji opet žele? Stalno nekaj traže.“ Neki imaju

ideju da branitelji imaju ne znam kakva velika prava. Znači, postoji ta jedna negativna percepcija u društvu, nešto poput crne kronike. Ako je branitelj uključen u neko kriminalno djelo, odmah je u medijima naglašeno da je hrvatski branitelj „taj i taj“ napravio „to i to“. Znači, takve informacije stavljaju se. Ali to je zlo, zao je onaj tko to namjerno radi.

Da li je danas hrvatska država onakvom kakvom si ti zamišljao tijekom rata i što bi ti eventualno promijenio? Što misliš da bi moglo biti bolje?

Ona i je i nije tako kako sam zamišljao. Znači, nisam zamišljao da nećemo imati konzervativne novine. Iako, mi formalno imamo konzervativne novine, ali one to nisu...(smijeh)... Nisam zamišljao da će uopće biti moguće da mi 30 godina nakon rata nemamo procesuiran ni jedan slučaj o poslijeratnim zločinima nakon Drugog svjetskog rata. Znači, ti partizani su „svete krave“ još uvijek. Sve te neke pojave su mi nezamislive. Nisam očekivao, bilo mi je nezamislivo da će se određena prava određenim manjinama u tolikoj mjeri čuvati i nagrađivati. Znači, ja bih volio da da Hrvatska bude Hrvatska svojih građana, da građanina ne definiraju krvna zrnca, ali vidimo da to nije tako i da je dovoljno da si pripadnik manjine. Pada mi na pamet onaj Talijan, koji uopće ne može zamisliti da u sljedećem mandatu neće biti u Saboru...(misli na Furia Radina, koji je već 34 godine Saborski zastupnik na osnovu svoje nacionalne pripadnosti, op.a.)... Znači, postoji snimak, kada ga pitaju što će biti ako ga ne izaberu, a on se smije i uopće ne može zamisliti da netko drugi bude izabran, a on dobiva možda 1.000 glasova i tako postaje zastupnik. Postoje neke pojave, koje uopće ne bi trebale postojati, ali zbog nečega jesu i postoje...Nisam sretan jer nemamo vizionara. Mi nemamo ljude s karakterom koji će lupiti po stolu i reći: „Dosta je!“ Mi kopiramo tuđe stvari, ne iznosimo svoje vrijednosti. Ne znam, ima puno toga...(nezadovoljno opisuje)... Nisam, nisam najsretniji sa ovakvom državom.

S obzirom na ovaj tvoj zadnji odgovor, zanima me, da je danas 91., da li bi ti ponovio sve ili bi nešto možda promijenio u svojoj odluci?

Ne, ne. Ponovio bih opet sve isto. I to je to...(odlučno odgovara)...

Evo, došli smo do kraja. Da li postoji nešto što bi htio dodati u procesu poslijeratne tranzicije, odnosno kao dio ovog intervjua? Nešto što sam možda izostavio u pitanjima?

Ne. Puno toga smo prošli, pa evo, tri sata se već skoro „hrvamo“. Mislim da je sve dotaknuto. Ne znam što bih još dodao...Znači, ja volim svoju Domovinu. Želim joj svako dobro. Prihvatit ću svaki oblik vlasti koja se zakonski donese. A sad jesam li sretan sa sastavom Sabora? Nisam! Da li u tom Saboru ima ljudi koji ne bi trebali vjerojatno ni voditi Mjesni odbor, a kamoli

predstavljati zakon u ovoj državi? Da, ima ih. Ali, eto, tako je, kako je...Puno bi se moglo promijeniti: promjena Izbornog zakona, izlazak iz političkog, tj. stranačkog načina funkcioniranja, naglasak na pojedinca, dati šansu da pojedinac predstavi svoje programe, procesuiranje makar i umrlih, ali donošenje određenih presuda po pitanju zločina nakon Drugog svjetskog rata, micanje komunističkih simbola iz javnog prostora, spremanje tih simbola u muzeje da to ostane kao povijesna činjenica...Evo, te neke stvari bih promijenio. Tako bi izgledala Hrvatska. Da...I kad je Dan neovisnosti i Dan državnosti, koji god blagdan, želio bih da vidim tisuće zastava da vijore na prozorima hrvatskih zgrada, kuća i stanova. A ja godinama na te dane ne mogu vidjeti ni 50 zastava. Znači, u Jugoslaviji si morao staviti zastavu i svi su je stavili, a sad bi ju trebali staviti, ali nitko ne stavlja i nikome ništa. Tako da fali nam jedna čvrstina, jedna odlučnost i poziv na više. Ali nema moralne vertikale koja će to napraviti! Bezlični likovi nas vode. I to je tako, jer oni su opet izabrani legitimnim putem. Moraš to tako prihvatiti...I Crkvi fali jedan Franjo Kuharić novog doba. Državi fali jedan Tuđman novog doba. Državi fali i jedan i Gotovac i Budiša novog doba, znači i neka opozicija, ali koja bi bila prava opozicija, a ne ovi koji su trenutno aktualni.

Dobro. Došli smo do kraja intervju. Meni je ovo prvi put da kreiram i provodim zapravo jedan sociološki upitnik. Zanima me tvoje mišljenje o ovome što smo sad odradili. Da li je to ipak bilo malo preopsežno?

Možda je malo previše. Ne znam koliko će ljudi biti spremni za ovako velike intervju.

Misliš da smo možda ratni dio mogli preskočiti?

Nekako mi je teško sad na to odgovoriti. Puno je puno toga, ali dobro...Ne možeš ni očekivati da sve u životu ispričaš u 15 minuta.